Bohouš a Dáša
proti chudobě

Bohouš a Dáša
proti chudobě

Bohouš a Dáša proti chudobě

© Člověk v tísni – společnost při České televizi, o.p.s.
Všechna práva vyhrazena.

Autoři: Mgr. Ondřej Nádvorník, Mgr. Petr Chára
Na přípravě se podíleli: Mgr. Martina Hurdová, Mgr. Lenka Budilová,
studenti kvarty Opengate Boarding School
Jazyková úprava: Václav Zeman
Ilustrace: Karel Jerie
Autoři komiksu: Karel Jerie, Tomáš Hibi Matějíček, Ondřej Nádvorník, Pavel Sláma
Design: Pavel Sláma, Tomáš Hibi Matějíček
Odborný poradce: Mgr. Regína Dlouhá
Za Výzkumný ústav pedagogický připomínkoval RNDr. Josef Herink

Varianty
Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s.
Sokolská 18, Praha 2
grv@clovekvtisni.cz

www.varianty.cz
www.clovekvtisni.cz

Obsah

Úvod 5
- Bohouš a Dáša v RVP
- Jak využít učební materiál „Bohouš a Dáša proti chudobě“
- Několik rad a doporučení

Aktivita 1 – Být či mít 11
- Komiks – 1.díl

Aktivita 2 – Kdo je kdo 15

Aktivita 3 – Bohatí chudí, chudí bohatí 21
- Komiks – 2. díl

Aktivita 4 – Kterým směrem se dát? 29
- Komiks – 3. díl

Aktivita 5 – Jak to do sebe zapadá? 33
- Komiks – 4. díl

Aktivita 6 – Začarovaný kruh chudoby 39

Aktivita 7 – Rozvojové cíle tisíciletí 45
- Komiks – 5. díl

Aktivita 8 – Pro a proti 51

Aktivita 9 – Možnosti tu jsou 59
- Komiks – 6. díl

Aktivita 10 – Z mého pohledu 63
- Komiks – 7. díl

Úvod

Milé kolegyně a drazí kolegové,

rádi bychom vám představili nový učební materiál „Bohouš a Dáša proti chudobě“. Jedná se o příručku především pro středoškolské učitele, která zpracovává jeden z tématických okruhů průřezového tématu „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“ rámcových vzdělávacích programů (RVP) pro gymnázia – konkrétně se jedná o téma chudoby. Přestože je materiál „šitý na míru“ gymnáziím, téma, které zpracovává, je předepsanou součástí průřezových témat i v RVP středních odborných škol a učilišť. Materiál je určen pro práci se studenty věkové skupiny 13–18 let, lze ho tedy využít i pro pokročilejší studenty na druhém stupni základního vzdělávání.

K vydání tohoto materiálu nás vedly dva hlavní důvody. Jednak jsme chtěli vytvořit pro učitele a studenty příležitost seznámit se blíže s tématy chudoby a sociálního vyloučení v mezinárodní perspektivě. Tato témata jsou v současnosti velmi významná v souvislosti se vznikem celosvětové iniciativy proti chudobě, jejíž součástí se prostřednictvím kampaně Česko proti chudobě stala i česká veřejnost.

Druhým důvodem je pokračující kurikulární reforma českého školství a jí odpovídající způsob výuky. Daný materiál je zároveň nabídkou a inspirací pro učitele, jak pojmout část průřezového tématu v souladu s jeho cíli a s obecnějšími cíli vzdělávání podle rámcových vzdělávacích programů. Průřezové téma je zde chápáno jako příležitost, jak při zpracovávání konkrétního tématu, jakým je chudoba, směřovat k učení a trénování klíčových kompetencí.

S uvedenými skutečnostmi souvisí i forma, kterou jsme pro učební materiál zvolili. Soubor zde vybraných učebních lekcí (aktivit) dává studentům příležitost, aby sami nacházeli relevantní informace, dokázali je uvést do souvislostí, pokoušeli se řešit problémy, v kontaktu s druhými vyjadřovali a obhajovali své názory a postoje a případně aby sami v praxi uplatnili to, co se naučili. Zároveň jsme chtěli pomocí komiksového příběhu dvou obyčejných studentů, kteří se zabývají tématem chudoby, přiblížit tuto mnohdy tíživou a nepopulární problematiku zkušenostem a způsobu myšlení studentů a zároveň ji odlehčit (ne však zlehčit) mírně ironickým, ale optimistickým pohledem.

Doufáme, že se vám i studentům bude s učebním materiálem dobře pracovat.

Přejeme vám hodně zábavy při učení.

Za kolektiv autorů,
Ondřej Nádvorník

Bohouš a Dáša v RVP

V rámcovém vzdělávacím programu gymnaziálního vzdělávání (RVP GV) je předepsáno průřezové téma „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)“. Materiál „Bohouš a Dáša proti chudobě“ vychází z principů stanovených v charakteristice daného průřezového tématu v RVP GV. Pokrývá téměř kompletně tématický okruh „Humanitární pomoc a mezinárodní rozvojová spolupráce“ a dále tu část tématického okruhu „Globální problémy, jejich příčiny a důsledky“, která se týká chudoby a nerovnosti v mezinárodním kontextu. Při zpracovávání těchto témat pomocí lekcí navržených v tomto materiálu bude naplňována řada níže vyjmenovaných přínosů průřezového tématu VMEGS.

Charakteristika průřezového tématu VMEGS

Podle charakteristiky RVP GV *„představuje průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech kritický pohled na aktuálně chápané globalizační a rozvojové procesy současného světa.“*

…

„Realizace Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech ve školní praxi přesahuje možnosti tradiční předmětové výuky. Vyžaduje efektivní týmovou spolupráci učitelů, aplikaci inovačních a netradičních vzdělávacích a výchovných postupů, technik, metod a forem, kooperaci mezi žáky, vytváření projektů, využívání a podporu mimotřídních forem a zájmových aktivit.“

V souladu s uvedenou charakteristikou průřezového tématu VMEGS přináší učební materiál “Bohouš a Dáša proti chudobě” kritický pohled na rozvojové procesy. Problémy chudoby a nerovnosti a možnosti rozvojové spolupráce jsou zde studentům nabízeny k zamyšlení, ke kritickému zhodnocení a k utvoření vlastních postojů k těmto problémům a jejich možným řešením.

Učební materiál se obdobně snaží dávat učitelům příležitost k využívání inovačních a netradičních vzdělávacích postupů (např. využití komiksu), kooperativního vyučování, technik podporujících kritické myšlení, případně také organizaci projektu.

Přínosy průřezového tématu VMEGS naplňované aktivitami z učebního materiálu „Bohouš a Dáša proti chudobě“

V oblasti postojů a hodnot:

- přijímat zodpovědnost za sebe a za svět, ve kterém žijeme (Aktivity 2, 6, 7, 8, 9)
- být vnímavý ke kulturním rozdílnostem, chápat je jako obohacení života, učit se porozumět odlišnostem (Aktivity 1, 2, 3, 6)
- uvědomovat si potřebu a přínos mezilidské soudržnosti a spolupráce (Aktivity 7, 8, 9)
- respektovat odlišné názory a pohledy jiných lidí na svět (Aktivity 6, 8, 9)
- být solidární s lidmi žijícími v obtížných podmínkách (Aktivity 1, 2, 6, 7, 8, 9)

V oblasti vědomostí, dovedností

- myslet systémově a hledat souvislosti mezi jevy a procesy (Aktivity 4, 6)
- spolupracovat aktivně a efektivně s jinými lidmi, vcítit se při poznávání a posuzování jejich názorů do situace a prostředí, ze kterého vycházejí jejich přístupy (Aktivity 2, 3, 5, 8, 9)
- vytvořit si na základě osvojených informací vlastní názor, umět ho vyjádřit a obhajovat ho argumentací v diskusích o politických, ekonomických a sociálních problémech v kontextu s evropskými a globálními vývojovými tendencemi (Aktivity 1, 4, 6, 7, 8, 9)
- umět přijmout názor ostatních a korigovat své původní pohledy na danou problematiku (Aktivity 1, 4, 6, 7, 8, 9)
- srovnávat odlišnosti a shodnosti kultury a životního stylu v Evropě a ve světě, využívat k tomu vlastní zkušenosti, veřejné informace a uměleckou tvorbu (Aktivity 1, 2, 3, 5, 6)
- vnímat a hodnotit lokální a regionální jevy a problémy v širších evropských a globálních souvislostech (Aktivity 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9)

Jak využít učební materiál „Bohouš a Dáša proti chudobě“?

Předkládaný materiál představuje sled učebních aktivit, trvajících ne více než 45 minut, které na sebe logicky navazují. V závislosti na počtu dostupných hodin a možnostech učitele je samozřejmě možné postup přizpůsobit, některé aktivity vypustit či zkrátit, nebo spojit do jedné hodiny. Pravidlem by však vždy mělo být nechat si dostatek času na reflexi toho, co se studenti učili. Velmi důležitou součástí celého souboru aktivit je vedení vlastního studentského portfolia (desky, do kterých student ukládá všechny materiály vzniklé při práci na daném tématu). To má sloužit k nejen k opakování získaných znalostí, ale i jako podklad pro průběžnou i závěrečnou reflexi učení a vývoje postojů. Portfolio by rovněž mělo poskytnout zpětnou vazbu pro učitele a může sloužit i jako podklad k hodnocení práce studentů.

Vzhledem k tomu, že některé aktivity považujeme pro zpracování celého tématu za zásadní, nabízíme vám na následující straně možnosti, jak zvládnout dané téma v kratším čase. Materiál může být ve škole využit několika způsoby. Ideální je případ, kdy se mu lze dlouhodobě věnovat na samostatném semináři, nejlépe s menší skupinou a ve spojené dvouhodinovce. Druhou možností je věnovat zpracování tématu několik hodin stávajícího předmětu nebo několika předmětů ve spolupráci učitelů (např. zeměpis a základy společenských věd). Další možností je využít příležitosti projektového dne, kdy se studenti celý den zabývají pouze tématem chudoby.

Na následující straně uvádíme zpracování souboru aktivit v plné verzi a poté v minimální verzi pro případ, že nedostatek času nutí pedagogy omezit rozsah aktivit na minimum. Samozřejmě je možné zvolit jakoukoli variantu mezi těmito dvěma uvedenými. Je však třeba mít na paměti, že studenti by během projektu měli mít možnost přečíst všechny díly komiksového příběhu.

Několik rad a doporučení k metodám práce

Pro ty z vás, kteří čtou metodické části didaktických materiálů, máme snad dobrou zprávu. Nebudeme vás podrobně informovat o všech metodách a postupech, které obsahuje tato publikace, ale pokusíme se vám nabídnout několik rad, jak s aktivitami pracovat a jak si je můžete přizpůsobit specifickým podmínkám vašich tříd a škol.

Téměř ve všech aktivitách jsme se snažili dodržet strukturu třífázového modelu učení Evokace–Uvědomění–Reflexe. Také pokud vezmeme soubor aktivit jako celek, počáteční aktivity jsou zaměřeny hlavně na evokaci vlastních zkušeností studentů k tématu chudoby, střední část na získávání a objevování nových informací a závěrečná část hlavně na reflexi celého učebního procesu a získaných znalostí a dovedností a případnou změnu postojů. Důležitou roli při evokaci vlastních znalostí a pocitů k probíraným částem tématu chudoby hraje příběh dvojice „hrdinů“ našeho komiksu – Bohouše a Dášy. Z našich zkušeností vyplývá, že právě komiksová forma se studentům velmi zamlouvá a posiluje jejich motivaci k řešení daného (ne pro všechny atraktivního) tématu. Zvažte, kolik času chcete práci s komiksem věnovat. Doporučujeme ponechat studentům možnost zformulovat jejich pocity, případně, po krátkou dobu diskutovat, zda příběh v něčem odpovídá či se liší od jejich zkušeností. V aktivitách, v nichž nezačínáme komiksem, používáme jiné formy evokace – brainstorming ve dvojicích, skupinový brainstorming, krátké diskuse, odpovědi na předem připravené otázky, názorovou škálu apod. Berte je, prosím, jako naše doporučení a pokud máte dobré zkušenosti s dalšími, zde nezmíněnými, formami evokace (např. myšlenkové mapy, volné psaní…), neváhejte je vhodně zařadit. Vždy se ovšem předem seznamte s celým průběhem aktivity, včetně aktivit následujících a pokuste se vyvarovat častého opakování téhož.

Co se týče hlavní části aktivit, nezřídka pracujeme s texty nebo fotografiemi a to buď ve dvojicích či ve skupinách, což přímo vybízí k použití nejrůznějších postupů známých z kooperativní výuky a práce s texty. Je třeba říci, že vám předkládáme různé postupy, ale je pouze na vás, zda je uplatníte, či využijete postupy vámi vyzkoušené a studentům lépe vyhovující. Rádi bychom doporučili občas měnit složení pracovních dvojic nebo skupin a obměňovat i role členů ve skupině, abyste předešli tomu, že se zapojí jen vždy aktivní studenti. Pro rozdělení studentů do skupin můžete využít řadu způsobů, doporučujeme například názorovou škálu k určité otázce související s probíraným tématem. Studenty pak můžete buď rozpočítat (zajistíte rozdílné názory v pracovní skupině) nebo rozdělit postupně dle postavení na škále (v případě, že preferujete shodné názory ve skupině – pokud mají např. obhajovat nějaký společný postoj).

Vždy se najdou studenti, kteří raději prezentují než zapisují, čtou než píší, diskutují než samostatně pracují a naopak, připomínejte jim však, že při přijímání jiných rolí, než na které jsou zvyklí, mají jedinečnou příležitost získat široké spektrum dovedností, které mohou uplatnit při budoucím studiu či v zaměstnání. Pro reflexe k jednotlivým činnostem využíváme různé způsoby – diskuse nad předem danými otázkami, volné psaní, kladení otázek k tématu, písemné či ústní odpovědi jednotlivců na dané otázky, nedokončené věty atd. Snažili jsme se tak seznámit studenty s různými způsoby reflexe. Z našich zkušeností vyplývá, že i zde existují více nebo méně preferované způsoby reflexe a to vždy dle typu studentů. I zde tedy platí – buďte flexibilní.

Závěrem bychom vás chtěli vyzvat k vlastní kreativitě a přirozenému přizpůsobování aktivit vašim možnostem a zkušenostem. V případě, že se raději držíte daných postupů, doufáme, že s pomocí naší publikace dosáhnete vytýčených cílů, a přejeme vám i vašim studentům hodně zdaru.

Petr Chára

Plná verze – 10 vyučovacích hodin

Aktivita	Popis aktivity	Komiks	Čas
Aktivita 1 – Být či mít	Evokace vlastního zážitku nedostatku a srovnání s příběhy z rozvojových zemí	1.díl	40 min
Aktivita 2 – Kdo je kdo	Srovnání různých podob chudoby		45 min
Aktivita 3 – Bohatí chudí, chudí bohatí	Definování základních pojmů týkajících se chudoby	2. díl	45 min
Aktivita 4 – Kterým směrem se dát?	Kategorizace příčin chudoby	3. díl	40 min
Aktivita 5 – Jak to do sebe zapadá?	Informace o možných strukturálních příčinách chudoby	4. díl	45 min
Aktivita 6 – Začarovaný kruh chudoby	Hledání souvislostí mezi příčinami chudoby		40 min
Aktivita 7 – Rozvojové cíle tisíciletí	Informace a zamyšlení nad rozvojovými cíli tisíciletí	5. díl	45 min
Aktivita 8 – Pro a proti	Posuzování výhod a nevýhod různých forem podpory rozvoje		40 min
Aktivita 9 – Možnosti tu jsou	Vyjadřování postojů k možným způsobům zapojení se do rozvojové spolupráce	6. díl	40 min
Aktivita 10 – Z mého pohledu	Reflexe učebního procesu a vlastní práce	7. díl	45 min

Minimální verze – 6 vyučovacích hodin

Aktivita	Popis aktivity	Komiks	Čas
Aktivita 1 – Být či mít	Evokace vlastního zážitku nedostatku a srovnání s příběhy z rozvojových zemí	1.díl	40 min
Aktivita 3 – Bohatí chudí, chudí bohatí	Definování základních pojmů týkajících se chudoby	2.+3.díl	45 min
Aktivita 5 – Jak to do sebe zapadá?	Informace o možných strukturálních příčinách chudoby	4. díl	45 min
Aktivita 7 – Rozvojové cíle tisíciletí	Informace a zamyšlení nad rozvojovými cíli tisíciletí	5. díl	45 min
Aktivita 8 – Pro a proti	Posuzování výhod a nevýhod různých forem podpory rozvoje		40 min
Aktivita 9 – Možnosti tu jsou	Vyjadřování postojů k možným způsobům zapojení se do rozvojové spolupráce	6. díl	30 min
Aktivita 10 – Z mého pohledu	Reflexe učebního procesu a vlastní práce	7. díl	15 min

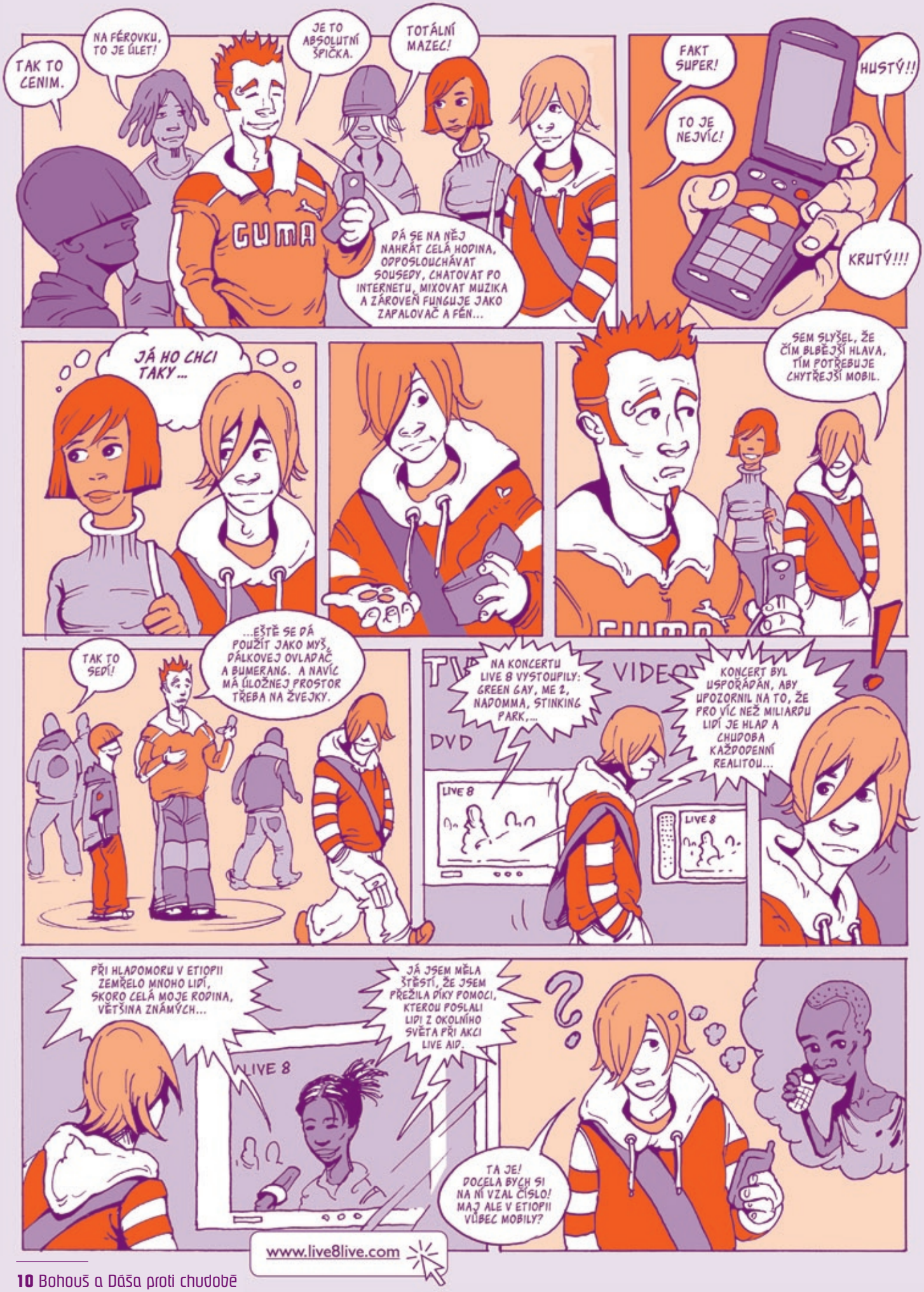
TAK TO CENIM.
NA FÉROVKU, TO JE ÚLET!
JE TO ABSOLUTNÍ ŠPIČKA.
TOTÁLNÍ MAZEC!
DÁ SE NA NĚJ NAHRÁT CELÁ HODINA, ODPOSLOUCHÁVAT SOUSEDY, CHATOVAT PO INTERNETU, MIXOVAT MUZIKA A ZÁROVEŇ FUNGUJE JAKO ZAPALOVAČ A FÉN...
FAKT SUPER!
HUSTÝ!!!
TO JE NEJVÍC!
KRUTÝ!!!
JÁ HO CHCI TAKY...
SEM SLYŠEL, ŽE ČÍM BLBĚJŠÍ HLAVA, TÍM POTŘEBUJE CHYTŘEJŠÍ MOBIL.
TAK TO SEDÍ!
...EŠTĚ SE DÁ POUŽÍT JAKO MYŠ, DÁLKOVEJ OVLADAČ A BUMERANG. A NAVÍC MÁ ÚLOŽNEJ PROSTOR TŘEBA NA ŽVEJKY.
NA KONCERTU LIVE 8 VYSTOUPILY: GREEN DAY, ME 2, NADOMMA, STINKING PARK,...
KONCERT BYL USPOŘÁDÁN, ABY UPOZORNIL NA TO, ŽE PRO VÍC NEŽ MILIARDU LIDÍ JE HLAD A CHUDOBA KAŽDODENNÍ REALITOU...
LIVE 8
PŘI HLADOMORU V ETIOPII ZEMŘELO MNOHO LIDÍ, SKORO CELÁ MOJE RODINA, VĚTŠINA ZNÁMÝCH...
JÁ JSEM MĚLA ŠTĚSTÍ, ŽE JSEM PŘEŽILA DÍKY POMOCI, KTEROU POSLALI LIDI Z OKOLNÍHO SVĚTA PŘI AKCI LIVE AID.
TA JE! DOCELA BYCH SI NA NÍ VZAL ČÍSLO! MAJ ALE V ETIOPII VŮBEC MOBILY?
www.live8live.com

AKTIVITA 1

Být či mít

Co potřebujeme:

Kopie 1. dílu komiksového příběhu (alespoň jeden do dvojice), kopie příběhů z rozvojových zemí

Předpokládaný čas:

30–40 min

Cíle:

Znalostní:
- Studenti na základě příběhů formulují představu o životě lidí v rozvojových zemích.
- Studenti porovnají vlastní zkušenost nedostatku se zkušenostmi mladých z chudých zemí a uvedou, co je na těchto zkušenostech společného a co odlišného.

Dovednostní:
- Studenti diskutují, hledají odpovědi na otázky a argumentují.

Postojové:
- Studenti jsou motivováni dozvědět se více o způsobu života lidí v rozvojových zemích a o životních podmínkách v těchto zemích.
- Studenti rozlišují na základě srovnání se situací v chudých zemích, které věci jsou pro ně nutné a důležité, a které méně.

ČAS 5 MIN **1. krok**

Nechte studenty, aby si přečetli 1. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.

ČAS 5 MIN **2. krok**

Zadejte studentům následující úkol:
- *Zamyslete se nad situací, kterou jste sami zažili nebo od někoho slyšeli, kdy jste vy sami nebo dotyčná osoba neměl/a něco, co jste moc chtěl/a, a nebo nemohl/a dělat to, co chtěl/a. V prvním případě by se mělo jednat o nějakou materiální věc (ne osobu, nebo vlastnost).*

Každý student individuálně zapíše odpovědi na tyto otázky:
1. *O jakou věc se jednalo?*
2. *Proč vám nebo vašim známým na dané věci záleželo?*
3. *Jak to dopadlo? Získali jste danou věc, nebo se vyrovnali s tím, že ji není možné získat?*
4. *Myslíte si, že jste tu věc nutně potřebovali a nemohli se bez ní obejít?*

ČAS 5 MIN **3. krok**

Odpovědi na otázky si žáci navzájem sdělí ve dvojicích. Vyzvěte některé studenty, aby přečetli nahlas odpovědi na své otázky, pokud jim to nečiní problém. Ve třídách, kde je problém mluvit o svých pocitech nahlas před ostatními, zvolte jinou formu (písemně, anonymně).

ČAS 3 MIN **4. krok**

Rozdejte studentům následující příběhy mladých lidí z rozvojových zemí (viz str. 13).

ČAS 5 MIN **5. krok**

Řekněte studentům, aby srovnali svůj příběh a příběhy lidí, které jsou v textech.
Zadejte studentům, aby našli v jejich osobním příběhu a v příbězích z rozdaných textů a zapsali:
1. *Co jim bylo společné (alespoň jednu věc).*
2. *Co bylo rozdílné.*

Některé ze společných a rozdílných charakteristik, které si studenti zapsali, můžeme nechat přečíst nahlas.

ČAS 5 MIN

6. krok

Nechte studenty diskutovat nad následujícími otázkami:

1. *Co myslíte, že lidé ve zmíněných zemích nejvíce chtějí? Proč si to myslíte?*
2. *Co myslíte, že nejvíce chtějí lidé v ČR?*
3. *Které ze zmíněných věcí považujete vy za opravdu důležité?*
4 *Touží lidé ve zmíněných zemích po mobilu?*

Neposkytujte studentům správné odpovědi, podněcujte spíše diskuzi a jejich zájem dozvědět se víc.

Možná návaznost:

Nechte studenty vyhledat na webových stránkách vybavenost telefony a mobily na 100 obyvatel ve vybraných zemích. Případně jim rozdejte tyto informace vytištěné, aby zjistili, nakolik je tam rozšířené užívání mobilů. Informace najdete např. na:
http://unstats.un.org/unsd/mi/mi.asp

Odkazy na další zdroje:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Téma „Rozvojová spolupráce“
- Film „Mali – Jedna část pavučiny“. Varianty. Praha 2004.

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

Boubacar Traoré,
město Bankass, Mali
16 let

Chtěl jsem si vydělat na to, abych mohl založit vlastní živnost. Za vydělané peníze jsem chtěl koupit nástroje a zařídit si dílnu. Proto jsem odešel do sousední země, Pobřeží Slonoviny, pracovat jako tahač vozíků. Byla to těžká práce. V této zemi začala válka, a tak jsem všechny peníze utratil za cestu zpátky. Domů jsem se vrátil bez peněz. Měl jsem ale štěstí, protože místní organizace Mali ENJEU mi poskytla základní vyučení a nástroje, abych mohl opravovat kola. Tím pádem jsem si konečně mohl začít sám vydělávat na svůj život.

Nancy Engeda,
město Alaba, Etiopie
18 let

Jaké jsou mé plány do budoucna? Chtěla bych dál studovat. Mám ambice věnovat se sociální problematice. Kdyby tady v Alabě byla univerzita s oborem, který by mi vyhovoval, ráda bych zůstala. A jestli existují nějaké problémy, které by mi v tom mohly bránit? Obvykle, zvlášť v těchto oblastech Etiopie, jsou ženy a dívky odpovědné za celou rodinu a fungování domácnosti. Mají na starosti takřka všechnu práci – úklid, vaření, chození pro vodu... Mým problémem tedy je, že kvůli tomu všemu nemám dost času na studium. Ženy a dívky zde navíc nejsou příliš respektované a mají dost málo nezávislosti. Práci doma musím v každém případě zastat já. Můžu jít kamkoli, ale nejdřív musím udělat všechny domácí práce.

AKTIVITA 2

Kdo je kdo?

Co potřebujeme:

Kopie fotografií, kopie textů do skupin

Předpokládaný čas:

40–45 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti na základě příběhů srovnají, jakým způsobem prožívají lidé chudobu v různých částech světa.

Dovednostní:

- Studenti se pokusí vcítit do situace chudých lidí a navrhnou řešení jejich problematické situace.

Postojové:

- Studenti na základě srovnání různých životních situací považují chudobu za řešitelnou a řešení hodnou.

ČAS 10 MIN

1. krok

Rozdejte studentům kopie fotografií a zadejte následující individuální písemné úkoly:

1. *Popište situaci na fotografii a pokuste se odpovědět na otázky:*
   - *Kdo je na fotografii?*
   - *Kde se podle vás nachází?*
   - *Myslíte si, že má tento člověk nějaký zásadní problém?*
2. *Vypište z fotografie prvky, které podle vás znázorňují chudobu.*

ČAS 5 MIN

2. krok

Zadejte úkol studentům do dvojic:

- *Navzájem porovnejte své odpovědi a hledejte, kde se shodují.*

ČAS 5 MIN

3. krok

Nechte dobrovolníky, aby seznámili ostatní se svými odpověďmi.
Iniciujte krátkou společnou diskuzi o situaci na fotografiích a závěrech studentů. Během diskuze seznamte studenty s reáliemi k fotografiím.

ČAS 15 MIN

4. krok

Rozdělte studenty do skupin (tak, aby skupina neměla více než 4 členy) a rozdejte připravené texty. Každé skupině dejte jeden text.

Úkol pro skupiny:

1. *Přečtěte si následující text.*
2. *Odpovězte ve skupině na otázky:*
   - *V čem je podle vás hlavní příčina problému daného člověka?*
   - *Co byste dotyčnému poradili?*

ČAS 5 MIN

5. krok

Vyzvěte dobrovolníky z každé skupiny, aby prezentovali ostatním, kdo je na fotce, a přečetli odpovědi skupiny na dané otázky. Ostatní mohou položit doplňující otázku.

ČAS 5 MIN

6. krok

Volné psaní: Řekněte studentům, aby tři minuty psali vše, co je napadne na téma: „Různé podoby chudoby“. Volné psaní znamená, že studenti by neměli přestat psát, i když je nic nenapadá, rovněž není třeba příliš dbát na gramatiku a stylistiku. Jde spíše o to, aby studenti vyjádřili maximum myšlenek, které v danou chvíli k tématu mají.
Vyzvěte dobrovolníky, aby své volné psaní přečetli nahlas, případně si studenti přečtou své zápisy vzájemně ve dvojicích.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o chudobě a sociálním vyloučení:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.ceskaghetta.cz
- www.epolis.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Téma „Rozvojová spolupráce“
- Film „Mali – Jedna část pavučiny“. Varianty. Praha 2004.

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004
- Interkulturní vzdělávání – příručka (nejen) pro středoškolské pedagogy. Lidové Noviny. 2002

Kdo je kdo

1

2

3

4

5

6

Japonsko: Doma u bezdomovců

Život japonských bezdomovců je od evropských v mnohém odlišný. Touha a neschopnost změnit své postavení je jim však společná.

Ve čtvrtém největším městě Japonska Nagoja, které má něco přes dva miliony obyvatel, jich žije asi 4 tisíce, přičemž jejich způsob života je diametrálně odlišný od života našich bezdomovců. Pod silniční magistrálou, kde měli zbudované své dřevěné příbytky, jsme jich objevili doslova celou kolonii. Mají uprostřed parku vybavenou domácnost – židle, stůl nebo i starou sedací soupravu. K běžné výbavě patřilo i nádobí, toaletní potřeby, ale třeba i kolo, na němž odváželi „do sběru“ hliníkové plechovky od pití, které zpracovávali – tedy roztloukali na co nejmenší objem a skládali do igelitových pytlů. Tito lidé žijící trvale na ulici si však mohou dovolit i takový „luxus“ jako ledničky, rádia, videorekordéry a malé televize.

Udivující na tom všem je ale fakt, že zde tito lidé mohou trvale žít a nikomu to nevadí, nikdo je odtud nevyhání. Možná je to právě i díky povaze a zvykům zdejších bezdomovců. Starají se jen o sebe, nežebrají, nikoho neobtěžují, nenechávají po sobě všude hromady odpadků, naopak odpad třídí a hlavně nepijí alkohol! Chvíli to sledujete a vlastně nechápete, proč se tak spořádaní lidé vlastně dostali na ulici.

Život pod dálnicí

Třiašedesátiletý stavební inženýr Masao Yokoyama nás hned na začátku ujistil o tom, že stát se v Japonsku bezdomovcem není vůbec nic těžkého ani neobvyklého. Sám přišel o práci a na ulici se ocitl díky krachu rodinné stavební firmy. Bezdomovcem je už celých šest let a na stejném místě žije tři roky.

V Japonsku se nekrade, takže prý mohou jít kamkoli, a když se vrátí, najdou všechno na svém místě. S jídlem problém také není. Stačí zajít navečer k některému ze supermarketů a najdete ho tu vždy dostatek. Navíc je možné zajít na večeři i do objektu charitativní organizace, která se stará o lidi na ulici. Kromě jídla vám tu poskytnou v případě potřeby i nezbytnou právní pomoc, případně najdou alespoň příležitostnou práci – krátkodobou brigádu, různé demoliční a úklidové práce. Častou pracovní náplní nagojských bezdomovců je už zmíněný sběr a zpracování plechovek od nápojů. Najdete je už předem vytříděné v pytlích před domy a slisované na co nejmenší objem se dají ve sběrnách prodat za 80 jenů (16,- Kč) za kilo.

V Japonsku je celkem asi 25 tisíc bezdomovců. Z našeho pohledu žijí docela slušně, ale i tady jde samozřejmě o okraj společnosti. Když se zamyslíte nad životem těchto lidí, možná vás napadne, zda jsou to vlastně ještě bezdomovci? Bydlí na stálém místě, „domov“ v podstatě mají, jsou svobodní a život, který žijí, jim docela vyhovuje. Když se na to ale zeptáte některého z nich, zjistíte, že oni sami to domovem nenazývají a tajně sní o lepším životě.

Zdroj:
upraveno podle článku Jiřího Skály „Doma u bezdomovců“ (Reflex, č. 42/2005)

Popisky k fotkám na předchozí straně:

1. Alaba, Etiopie
2. Osada na Slovensku
3. Keetmanshoop, Namibie
4. Mozambik
5. Nagoja, Japonsko
6. Bamjan, Afghanistán

Namibie:

Ashleymu Eimanovi je devět let. Narodil se v městečku Keetmanshoop na jihu africké Namibie. Ashley je de facto sirotek – matka ho porodila ve čtrnácti letech a brzy poté opustila. Od té doby ji už nikdo z okolí neviděl. Ashley proto vyrůstá s babičkou. Ve škole se učí dobře, jednou chce být lékařem. Úroveň školní výuky je ale v Keetmanshoopu, ve srovnání s evropskou školou, špatná. Některé děti se ve škole naučí cizí jazyk – pro většinu z nich, včetně Ashleyho, je to ale nepřeskočitelná laťka. Mnohé z nich mine i základní očkování a jejich odolnost vůči nakažlivým nemocem je slabá. Virus nemoci AIDS doslova kosí velkou část jejich sousedů, příbuzných a známých. Po vyučování si Ashley nechodí hrát s dětmi. Většinu volného času prosedí na ulicích Keetmanshoopu, kde se svou mladší sestrou žebrá.

Zdroj:
upraveno podle článku Josefa Pazderky a Julindy S. Gomaxas „Christopher a Ashley: dvě děti z jiných světů“ (MF DNES, 10. 9. 2005)

Slovensko: Martin-Lelencar („Domovčan“)

Martin se narodil na Slovensku v romské osadě v blízkosti Prešova, ale jako malý kluk byl poslán do dětského domova, kde strávil dvanáct let. Naučil se tam dobře slovensky a vyučil se zedníkem. V 18 letech utekl z děcáku zpátky do osady, ve které se narodil. Začátek pro něj byl těžký. Vyrůstal v dětském domově, kde měl svůj pokoj, své soukromí, a dokonce vydělával peníze. Teď si musel zvyknout na těžké životní podmínky. V osadě nikdo svůj vlastní pokoj nemá, nikdo nemá soukromí, o penězích nemluvě - všechno tady patří rodině. Mít peníze a nerozdělit se nelze. Když se vrátil do osady, neuměl už Martin romsky. Ke své rodině se nevrátil – „přiženil“ se do lepší.

Z domova do osady

S dětským domovem má ve slovenských romských osadách zkušenost mnoho rodin. Často se stává, že děti jsou odmalička hodně nemocné, a často také jdou z nemocnice rovnou do děcáku. Když jsou z nich dospělí, často se stane, že se z děcáku vrátí zase zpátky. Třeba ani nechtějí – vždyť snem každého člověka, který bydlí v osadě, je odstěhovat se někam daleko. Často ale nemají jinou možnost – nemají rodinu, byt, a práci tady nesežene ani gádžo, natož Rom. Nemluvě o tom, že v osadě je hned „přijmou za své“, což se jinde říci nedá.

Zdroj:
upraveno podle výzkumu Lenky Budilové z osad na východním Slovensku

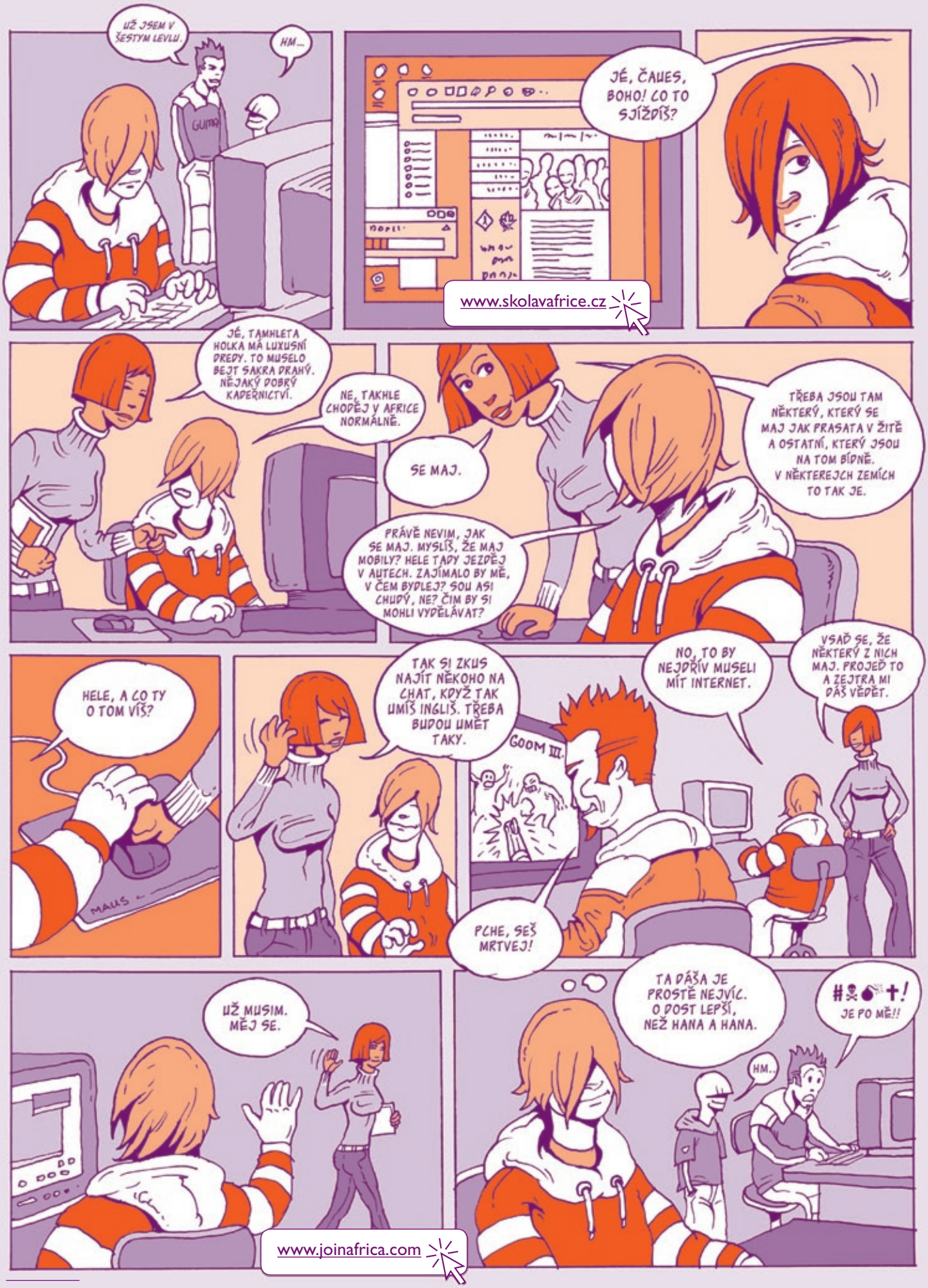
UŽ JSEM V ŠESTÝM LEVLU.
HM...
JÉ, ČAUES, BOHO! CO TO SJÍŽDÍŠ?
www.skolavafrice.cz
JÉ, TAMHLETA HOLKA MÁ LUXUSNÍ DREDY. TO MUSELO BEJT SAKRA DRAHÝ. NĚJAKÝ DOBRÝ KADEŘNICTVÍ.
NE, TAKHLE CHODĚJ V AFRICE NORMÁLNĚ.
SE MAJ.
PRÁVĚ NEVIM, JAK SE MAJ. MYSLÍŠ, ŽE MAJ MOBILY? HELE TADY JEZDĚJ V AUTECH. ZAJÍMALO BY MĚ, V ČEM BYDLEJ? SOU ASI CHUDÝ, NE? ČIM BY SI MOHLI VYDĚLÁVAT?
TŘEBA JSOU TAM NĚKTERÝ, KTERÝ SE MAJ JAK PRASATA V ŽITĚ A OSTATNÍ, KTERÝ JSOU NA TOM BÍDNĚ. V NĚKTEREJCH ZEMÍCH TO TAK JE.
HELE, A CO TY O TOM VÍŠ?
MAUS
TAK SI ZKUS NAJÍT NĚKOHO NA CHAT, KDYŽ TAK UMÍŠ INGLIŠ. TŘEBA BUDOU UMĚT TAKY.
GOOM III
NO, TO BY NEJDŘÍV MUSELI MÍT INTERNET.
VSAĎ SE, ŽE NĚKTERÝ Z NICH MAJ. PROJEĎ TO A ZEJTRA MI DÁŠ VĚDĚT.
PCHE, SEŠ MRTVEJ!
UŽ MUSIM. MĚJ SE.
www.joinafrica.com
TA DÁŠA JE PROSTĚ NEJVÍC. O DOST LEPŠÍ, NEŽ HANA A HANA.
HM..
#☠💣✝!
JE PO MĚ!!

AKTIVITA 3

Bohatí chudí, chudí bohatí

Co potřebujeme:

Kopie 2. dílu komiksového příběhu (alespoň jeden do dvojice), kopie textů do skupin

Předpokládaný čas:

40–45 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti dokáží vysvětlit rozdíl mezi absolutní a relativní chudobou.
- Studenti definují význam pojmu index lidského rozvoje.
- Studenti vysvětlí, jaké jsou nevýhody měření chudoby pouze penězi.
- Studenti srovnají, co znamená být chudý v různých částech světa a různých sociálních prostředích.
- Studenti využijí svých znalostí a nových informací z textů k formulaci odpovědí na otázky ve skupině.

Dovednostní:

- Studenti si rozdělí úlohy a srozumitelně prezentují výsledky skupinové práce.

ČAS 5 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 2. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.

ČAS 10 MIN

2. krok

Rozdělte studenty zhruba do čtyřčlenných skupin. Jednotlivým skupinám přidělte jednu z následujících zemí. (Studenti si mohou země vylosovat nebo sami rozdělit podle zájmu.)

- Japonsko
- ČR
- Zambie
- Kambodža

Zadejte studentům otázky, které mají za přidělenou zemi zodpovědět a rozdejte každé skupině příslušející text (viz str. 23–25), pro Japonsko využijte text z aktivity č. 2. Vysvětlete studentům, že nejde jen o reálnou znalost poměrů v jednotlivých zemích, ale také o jejich představy (studentů) a fakt vyplývajících z textu.

- *Žijí ve vaší zemi chudí lidé? Kde asi?*
- *Koho považujete ve vaší zemi za chudého? Co znamená ve vaší zemi být chudý?*
- *Lze chudobu měřit pouze penězi?*
- *Určuje hodnota HDP množství chudých ve vaší zemi? (Pokud je to nutné, vysvětlete, co znamená HDP)*

Vyzvěte studenty, aby výsledky diskuse zaznamenávali na poster či větší papír k následné prezentaci.

ČAS 15 MIN

3. krok

Přibližně po 10 minutách vyzvěte skupiny ke stručné prezentaci společné práce. Tentokrát (narozdíl od aktivity č. 2) by měl být každý student zapojen do prezentování společného výsledku.
Pokud je to nutné použijte doplňující dotazy. Například:

- *Jak se liší chudoba v různých částech světa?*
- *Jak se liší pojetí chudoby v jednotlivých oblastech?*

ČAS 10 MIN

4. krok

Na základě závěrů z prezentací a odpovědí na doplňující otázky vysvětlete a definujte pojmy ze strany 26–27. Případně rozdejte definice pojmů a zeptejte se studentů, jak souvisí jejich odpovědi a prezentace s danými pojmy.

Možný domácí úkol:

Z tabulky organizace Spojenýh národů s pořadím zemí světa podle HDI (http://hdr.undp.org/statistics/data) určete regiony s nejvyšším (nejnižším) HDI a porovnejte je s postavením ČR. Nalezněte příklady zemí, u nichž se jednotlivé složky HDI výrazně liší od okolních zemí v pořadí. Pokuste se tyto rozdíly vysvětlit.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o problémech chudoby a sociálním vyloučení:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.epolis.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách - Téma „Rozvojová spolupráce“
- Film „Mali – Jedna část pavučiny“ Varianty. Praha 2004.

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004
- Interkulturní vzdělávání – příručka (nejen) pro středoškolské pedagogy. Lidové Noviny. 2002

Zambie: Peníze na měsíc stačí jen na den

Světová banka odhaduje, že osmdesát procent lidí v Zambii žije pod hranicí chudoby. Často jsou nedostupné i základní potraviny, jako je mouka, fazole nebo zelenina.

Devětadvacetiletý Dominic Nkhata pracuje v továrně. Ze svého platu živí ženu Patricii, která je v domácnosti, dvouletou dceru a čtyři děti Dominicovy sestry, jež zemřela na AIDS. Dominic vydělává 525 tisíc kwacha měsíčně, což je zhruba 105 amerických dolarů. Po odečtení daní mu však zbývá jen 300 tisíc kwacha (asi 60 dolarů). S touto částkou musí Dominicova sedmičlenná rodina vystačit měsíc do další výplaty. „Život v Zambii je krutý. Šťastná? Ne, to nejsem," řekla sedmadvacetiletá Patricia. Je jednou z milionů Afričanů, kteří žijí za méně než dolar na den.

Právě těmto lidem se snaží pomoct jedna z organizací bojujících proti chudobě v Africe. Zaměřila se na dva africké státy – Zambii a Malawi. Tyto státy spojuje klidná politická situace a touha zlepšit životní podmínky, k čemuž mají předpoklady v podobě bohatých přírodních a lidských zdrojů. I přesto však Zambie a Malawi patří k nejchudším státům světa, svázaným dluhy Světové bance a Mezinárodnímu měnovému fondu. Zambii v této oblasti svitla naděje 11. června roku 2005, kdy se osm nejbohatších států (G8) dohodlo na odpuštění dluhů osmnácti nejchudším zemím včetně Zambie.

Dominicova rodina žije ve dvou pokojích v chudinské čtvrti na okraji hlavního města Lusaky. První, co musí Dominic z nuzné mzdy zaplatit, je nájem. Ten spolkne téměř všechny peníze. Ženě předá zbytek - dva dolary. Polovinu z toho dává Patricia za jídlo na skromný oběd, které koupila na místní tržnici. V ruce jí zůstává jeden dolar. „S penězi vystačím jeden den, a ne měsíc. Už zítra si budu muset půjčit nějaké jídlo nebo peníze od mé rodiny," povzdychla si.

Za dolar Patricia nakoupila šest lžiček rýže, tři rajčata, dvě lžíce oleje, dvě cibule a trošku soli. Takový oběd pro sedmičlennou rodinu zdaleka nemá dostatečnou nutriční hodnotu. Přitom správná životospráva by mohla Dominicovi a jeho ženě významně pomoci prodloužit život – jako další dva miliony Zambijců jsou nakaženi virem HIV. Kupování antiretrovirálních léků pro ně nepřipadá vůbec v úvahu. „Byli bychom šťastní, kdybychom měli dost peněz, abychom se mohli najíst alespoň dvakrát denně," říká smutně Patricia.

V některých afrických zemích, jako je Botswana nebo Jihoafrická republika, dodává vláda léky nemocným bezplatně. Bez pravidelné stravy jsou však léky neúčinné. Dominic a Patricia by proto neměli příliš velkou naději, že léky zaberou, i kdyby je od vlády dostávali.

Zdroj:
upraveno podle článku Kateřiny Štěpničkové „Fiktivními košíky jídla proti chudobě" (www.infoservis.net)

ČR: Česká ghetta

Dukelská ulice v Chomutově. Místo pro neplatiče, každou chvíli tu hoří, nepřizpůsobiví lidé tu dělají nepořádek a nechtějí pracovat. I tak někdy vypadá vnější obraz nejchudšího místa v Chomutově. Dukelská ulice plní noviny pravidelně. Nejnověji čteme o šesti stavebních buňkách pro další nepřizpůsobivé, které se tu právě instalují, o demolici vyhořelého domu, ale také o generálním úklidu.

Co ale chybí, je výhled, koncepce: jak (vy)řešit problémy v Dukelské udržitelně. A hlavně: při detailnějším pohledu se ukazuje, jak velké rozdíly tu jsou mezi lidmi. Jedni doplácejí na druhé, ale navenek to vypadá, že v Dukelské žije jednolitá komunita s odlišnou kulturou.

Každý sám za sebe

Jednou z možností řešení je terénní sociální práce. Terénní sociální pracovníci jsou k dispozici znevýhodněným lidem zdarma, poskytují jim právní poradenství, vyřizují společně s nimi úřední záležitosti, podporují je ve zvyšování pracovní kvalifikace a hledání zaměstnání, dohlíží na pravidelnou docházku dětí do školy. Základem terénní sociální práce je individuální přístup. Pracovník mapuje všechny problémy, které jeho klient právě řeší (závislost na sociálních dávkách, nezaměstnanost, dluh na nájemném, problémy dětí ve škole, apod.) a snaží se působit, aby je společně s klientem odstranili. Práce je založená na dlouhodobé důvěře a osobní znalosti.

Dukelská je přeplněná. Žije tu hodně lidí, kteří mají problémy s drogami, nechtějí pracovat, mají dluh na nájemném. Ale zároveň mnoho těch, kteří se dlouhodobě snaží se z chudoby vymanit, posílají své dětí spořádaně do školy a snaží se najít práci – když ne stálou, aspoň sezónní, nebo „na černo“.

Například nájemné bez mrknutí oka platí polovina lidí. A mnozí z dlužníků mají dluh v řádu stokorun. Právě ti by mohli, pokud jim někdo poradí, jak na to (např. prostřednictvím vyjednaného splátkové kalendáře, apod.), své nízké dluhy splatit. Získali by renomé spořádaných nájemníků a nárok na sociální příspěvek na bydlení, který jim umožní lépe se starat o domácnost.

Čí je ta ostuda?

Do Dukelské se do unimobuňek právě stěhují další rodiny (které navíc dluží na nájemném a existuje reálné riziko, že dále přispějí k propadu úrovně zdejších obyvatel). Většina obyvatel už vzdala péči o společné prostory. Vědí, že když něco uklidí, brzy přijde někdo, kdo opět udělá nepořádek. Mnozí si udržují v čistotě jen své byty, na ostatní rezignovali. Poznali, že když někdo založí požár a zničí obecní majetek, automaticky vina padá na celou Dukelskou.

Právě jednoznačná pravidla prospějí Dukelské a jejím obyvatelům nejvíce. Pokud existuje cesta do ghetta, měla by existovat i cesta z ghetta. Dodržování pravidel, řádné placení nájemného, ochota vzdělávat se by neměly zůstávat nepovšimnuty. Takoví lidé by měli dostat šanci se z ghetta odstěhovat, žít integrováni ve společnosti. Na úřadu práce snáze obstojí, když se budou moci pochlubit: „Bydlel jsem na Dukelské, ale to už neplatí. Dokázal jsem se odtamtud dostat.“

Městští zastupitelé stojí před problémem: komu uvěřit, co udělat. V minulosti investovali energii i peníze, ale ty se utopily v černé díře jménem Dukelská. V jejich kancelářích už se vystřídalo mnoho lidí, kteří tvrdili, že jim s chudinskou lokalitou pomohou.

Bez angažmá ze strany chomutovské radnice, ale hlavně úředníků a terénních sociálních pracovníků a dalších to ale nepůjde. Uměle zvětšovat ghetto je drahé, mnoho lidí by se mohlo stát plnohodnotnými občany města namísto živoření v Dukelské ulici.

Zdroj:
upraveno podle článku Martina Šimáčka (www.ceskaghetta.cz)

Kambodža: A co my, kteří nemáme skoro nic

Třicet let poté, co se Rudí Khmerové dostali k moci, byla Kambodža přijata do Světové obchodní organizace. Mnozí se ptají, zda je na to připravena.

Roeun Sok Chea (27) je matkou pětiletého syna. Na starosti má, jak je v Kambodži zvykem, i všechny mladší sourozence a rodiče. Patří k těm šťastnějším, neboť je zaměstnaná jako švadlena v jedné z oděvních továren, jež se dosud drží při životě. „Většina z nás zůstává v práci přesčas, byť už po osmi hodinách nevidíme na oči. V přeplněné továrně je k zalknutí, protože nefunguje ventilace, prachu je tolik, že musíme nosit roušky, a plat dostáváme s velkým zpožděním. Ale nemáme na vybranou," povzdechne si a její obličej přitom vypadá jako tvář čtyřicetileté ženy. Za úmornou práci si vydělá asi dvacet dolarů týdně. Její manžel je elektrikář, který domů přinese o pět dolarů více než ona, většinu však utratí za alkohol.

Živí nás textil

Podle studie listu Washington Post činí průměrný plat v Kambodži 0,32 USD za hodinu, zatímco v sousedním Thajsku je mzda třikrát vyšší. Velká část kambodžské populace žije na venkově a pracuje v zemědělství. Jenže kvůli chudobě se tisíce Kambodžanů vydávají hledat štěstí do měst. Právě proto přišla z ostrova Shaang do metropole Phnompenhu i Roeun. Dnes žije s celou rodinou na předměstí v jednom z typických prostých domků postavených na kůlech, které chrání dům před vodou v období dešťů a částečně i před prachem z nezpevněných cest v období sucha. Každé ráno se budí s obavami, zda „její" továrna nebude zavřena či ona sama vyhozena. Více než o tom, zda bude ustaven dlouho chystaný a finančně nákladný tribunál pro odsouzení Rudých Khmerů, pachatelů genocidy z let 1975–79, přemýšlí Roeun s obavami, jak se vypořádat s manželovým alkoholismem, jak z nízkého platu zaplatit účty a uživit rodinu a co bude dělat, přijde-li o práci, protože o podpoře v nezaměstnanosti si může nechat jenom zdát.

Investovat, ale do vzdělání

I přes slibná očekávání, která v roce 1993 přinesly po dvou dekádách násilí volby a pak ekonomický růst konce 90. let, se životní situace většiny Kambodžanů příliš nezlepšila. Okolo čtyřiceti procent jich žije pod hranicí chudoby a vyhlídkám na lepší budoucnost Kambodže věří jen málokdo. Mezi nejčastěji citované problémy, které brání hospodářskému růstu a zlepšení životní úrovně, patří všudypřítomná korupce, chybějící soudní reforma a špatné hospodaření s přírodním bohatstvím. Kambodža má například moře, které je jedním z nejbohatších na ryby v regionu jihovýchodní Asie, nicméně rybolov zemi „neživí" tak, jak by mohl. Problémem jsou též sucha, ale i naučená bezmocnost, závislost na pomoci ze zahraničí a z toho plynoucí apatie.

Zdroj:
upraveno podle článku Adély Ščotkové – A co my, kteří nemáme skoro nic (Respekt, 9. 5. 2005)

Absolutní chudoba × relativní chudoba

Absolutní chudoba vyjadřuje stav, kdy výše příjmů člověka nedostačuje k tomu, aby uspokojil své základní potřeby.

Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je tzv. hranice chudoby (anglicky poverty line). Hranice má vyjadřovat předěl mezi těmi, jejichž průměrné příjmy jsou dostatečné k uspokojení tzv. základních potřeb, tedy k zajištění potravy a ubytování, a mezi těmi, jejichž příjmy k tomu nedostačují. Za celosvětovou hranici extrémní chudoby označila Světová banka v roce 1990 příjem dosahující částky jeden americký dolar na den.

Naproti tomu **relativní chudoba** je konceptem, který, jak název napovídá, klade důraz na to, že na chudobu je nutno nahlížet jako na stav relativní deprivace jedince, tzn. ve vztahu k životnímu standardu ostatních jedinců v dané společnosti.

Širší pojetí chudoby

V souladu s konceptem relativní chudoby definoval Peter Townsend na základě svého výzkumu ve Velké Británii širší pojetí chudoby jako neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná. Ekonom a nositel Nobelovy ceny Amartya Sen chápe chudobu podobně: ne jako nedostatek příjmů, nýbrž jako neschopnost plnohodnotně žít, způsobenou nedostatkem ekonomických prostředků. V Senově pojetí chudoby však nezáleží pouze na výši ekonomických prostředků, ale také na jejich adekvátnosti, tedy na schopnosti člověka využít prostředky, jež jsou mu dostupné, ke zlepšení kvality svého života. Disponuje-li tedy zdravý člověk schopností vydělat si na sebe v místě, kde panuje nezaměstnanost a kde nemá možnost práci sehnat, jsou jeho schopnosti (rozuměj jeho vlastní ekonomické prostředky) neadekvátní.

Human Development Index – (Index lidského rozvoje)

Širší pojetí chudoby je komplexnější a obtížněji měřitelné než určování chudoby pouze na základě příjmů.

V současné době je k měření kvality života často užíván tzv. Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI).

Index lidského rozvoje se stanovuje na základě tří veličin:

- očekávaná délka života
- vzdělání (gramotnost dospělé populace)
- průměrný příjem.

Za výběrem daných veličin stojí následující úvahy:

- **Očekávaná délka života** měří, jakého věku se pravděpodobně lidé v dané zemi dožijí. To, jak lidé dlouho žijí, souvisí s mnoha dalšími jevy, které se nedají tak snadno měřit, například se stavem a dostupností zdravotních služeb, s dostatečnou výživou a s životním prostředím. Odráží také skutečnost, že lidský život sám o sobě je pro rozvoj nejvýznamnější hodnotou.

- Úroveň **vzdělání** je zjišťována na základě gramotnosti lidí proto, že schopnost číst a psát je prvním krokem k získávání vědění a ke schopnosti učit se a v důsledku obstarat si živobytí.

- **Příjem** zůstává jedním ze stěžejních ukazatelů úrovně lidského života, neboť na něm závisí možnost uspokojit základní potřeby člověka a žít důstojný život. Pro účely mezinárodního srovnávání je používán příjem na osobu přepočítaný podle kupní síly dané země, aby se vyrovnaly rozdílné ceny zboží v různých zemích (například v Indii si člověk může za 10 dolarů koupit mnohem více jídla než v USA).

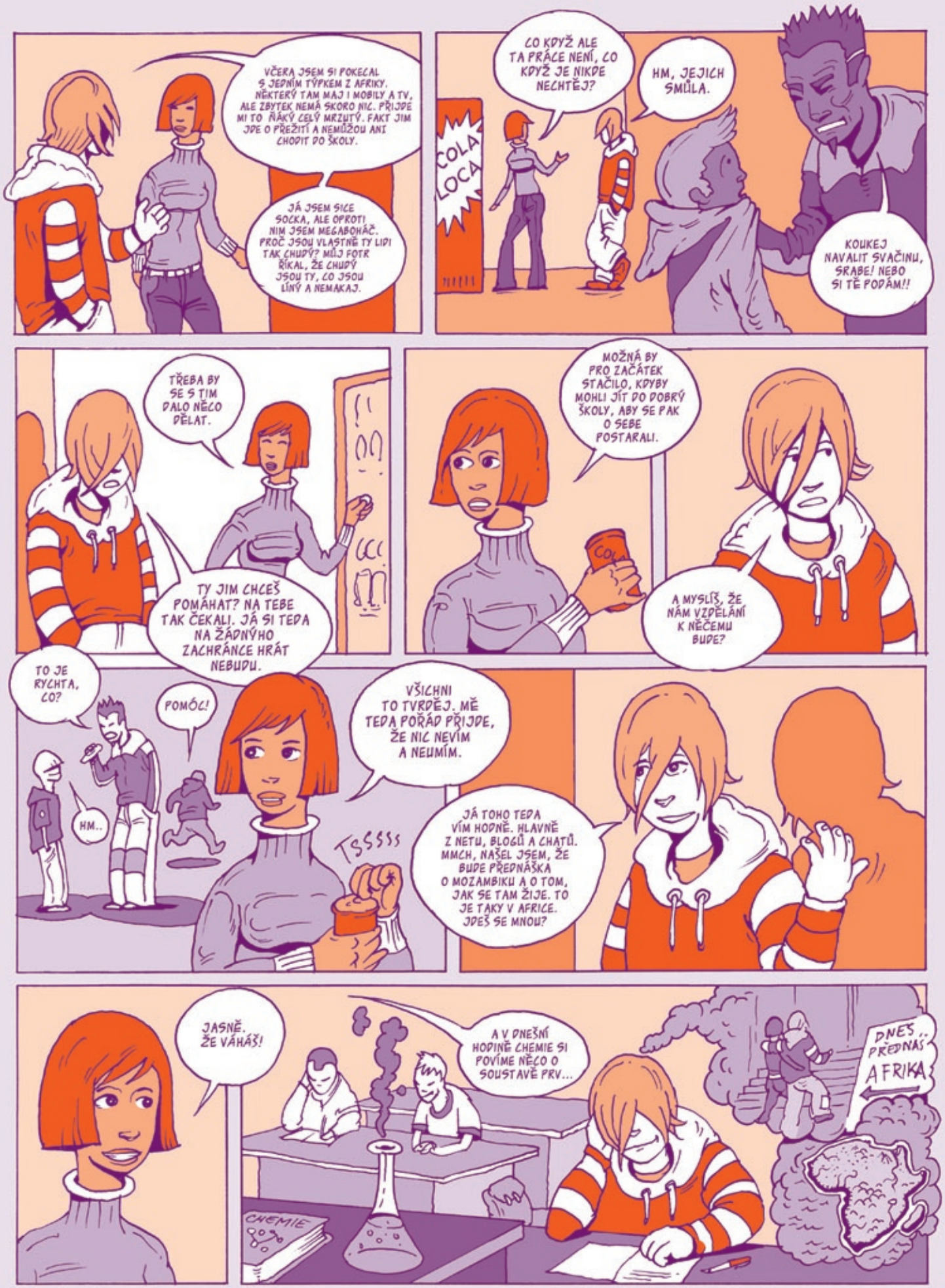
VČERA JSEM SI POKECAL S JEDNÍM TÝPKEM Z AFRIKY. NĚKTERÝ TAM MAJ I MOBILY A TV, ALE ZBYTEK NEMÁ SKORO NIC. PŘIJDE MI TO ŘÁKÝ CELÝ MRZUTÝ. FAKT JIM JDE O PŘEŽITÍ A NEMŮŽOU ANI CHODIT DO ŠKOLY.
JÁ JSEM SICE SOCKA, ALE OPROTI NIM JSEM MEGABOHÁČ. PROČ JSOU VLASTNĚ TY LIDI TAK CHUDÝ? MŮJ FOTR ŘÍKAL, ŽE CHUDÝ JSOU TY, CO JSOU LÍNÝ A NEMAKAJ.
CO KDYŽ ALE TA PRÁCE NENÍ, CO KDYŽ JE NIKDE NECHTĚJ?
HM, JEJICH SMŮLA.
COLA LOCA
KOUKEJ NAVALIT SVAČINU, SRABE! NEBO SI TĚ PODÁM!!
TŘEBA BY SE S TIM DALO NĚCO DĚLAT.
TY JIM CHCEŠ POMÁHAT? NA TEBE TAK ČEKALI. JÁ SI TEDA NA ŽÁDNÝHO ZACHRÁNCE HRÁT NEBUDU.
MOŽNÁ BY PRO ZAČÁTEK STAČILO, KDYBY MOHLI JÍT DO DOBRÝ ŠKOLY, ABY SE PAK O SEBE POSTARALI.
A MYSLÍŠ, ŽE NÁM VZDĚLÁNÍ K NĚČEMU BUDE?
TO JE RYCHTA, CO?
POMÓC!
HM..
TSSSSS
VŠICHNI TO TVRDĚJ. MĚ TEDA POŘÁD PŘIJDE, ŽE NIC NEVÍM A NEUMÍM.
JÁ TOHO TEDA VÍM HODNĚ. HLAVNĚ Z NETU, BLOGŮ A CHATŮ. MMCH, NAŠEL JSEM, ŽE BUDE PŘEDNÁŠKA O MOZAMBIKU A O TOM, JAK SE TAM ŽIJE. TO JE TAKY V AFRICE. JDEŠ SE MNOU?
JASNĚ. ŽE VÁHÁŠ!
A V DNEŠNÍ HODINĚ CHEMIE SI POVÍME NĚCO O SOUSTAVĚ PRV...
CHEMIE
DNES PŘEDNÁŠ AFRIKA

Kterým směrem se dát?

Co potřebujeme:

Texty z aktivity č. 3, kopie 3. dílu komiksového příběhu (alespoň jeden do dvojice).

Předpokládaný čas:

40–45 min

Cíle:

Znalostní:
- Studenti rozlišuji různé kategorie příčin chudoby.
- Studenti rozumějí využití techniky „směrové růžice“ pro hledání souvislostí a kladení otázek k danému tématu.
- Studenti navrhnou členění příčin chudoby dle vlastních kritérií.

Dovednostní:
- Studenti formulují otázky týkající se příčin chudoby a jsou schopni je zařadit do „směrové růžice chudoby“.

Postojové:
- Studenti si uvědomí rozdíl mezi osobními a obecnějšími příčinami chudoby.

ČAS 5 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 3. díl komiksového příběhu… Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.

ČAS 5 MIN

2. krok

Metodou brainstormingu shromážděte odpovědi na následující otázku.
- *Jaké jsou příčiny toho, že jsou lidé chudí?*

Zadejte studentům instrukci, aby říkali vše, co je napadne, případně aby se vrátili k textům z předchozí aktivity. Názory studentů zapisujte na tabuli. Poté společně se studenty vyberte ty důvody, které nejsou čistě osobní, nýbrž mají kořeny v širším společenském, kulturním, ekonomickém a přírodním kontextu.

ČAS 5 MIN

3. krok

Úkol pro dvojice:
Pokuste se takto vybrané důvody kategorizovat podle vlastních kritérií.

ČAS 5 MIN

4. krok

Nechte dobrovolníky krátce prezentovat výsledky jejich práce (2–3 dvojice).

ČAS 5 MIN

5. krok

Představte „směrovou růžici chudoby“ – její použití umožňuje strukturovanost problematiky a různé pohledy na příčiny chudoby.

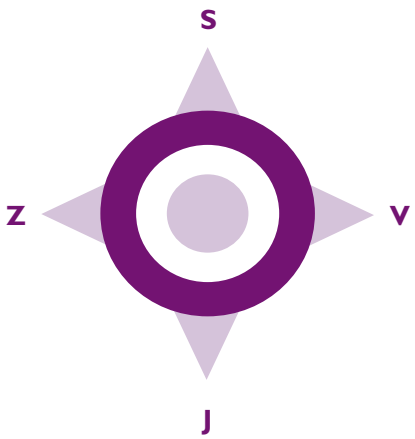

S = Společnost (sociální aspekty)
Z = Zdroje (přírodní aspekty)
V = Výnos (ekonomické aspekty)
J = Jednání (politické aspekty)

AKTIVITA 4

Kterým směrem se dát?

ČAS 10 MIN

6. krok

V rámci diskuse porovnejte směrovou růžici s vlastními kritérii. Použijte následující otázky:

- *Jedná se o podobné kategorie, které jste měli vy?*
- *Daly by se některé vaše kategorie zařadit do růžice rozvoje?*
- *Našli jste kategorie, které nelze do růžice zařadit?*

ČAS 5 MIN

7. krok

V rámci reflexe použijte texty z aktivity č. 3 a vyzvěte studenty, aby položili otázky týkající se příčin chudoby v jednotlivých zemích a umístili je do příslušných směrů (kvadrantů) směrové růžice.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o chudobě a sociálním vyloučení:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.epolis.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Téma „Rozvojová spolupráce“
- Film „Mali – Jedna část pavučiny“. Varianty. Praha 2004.

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

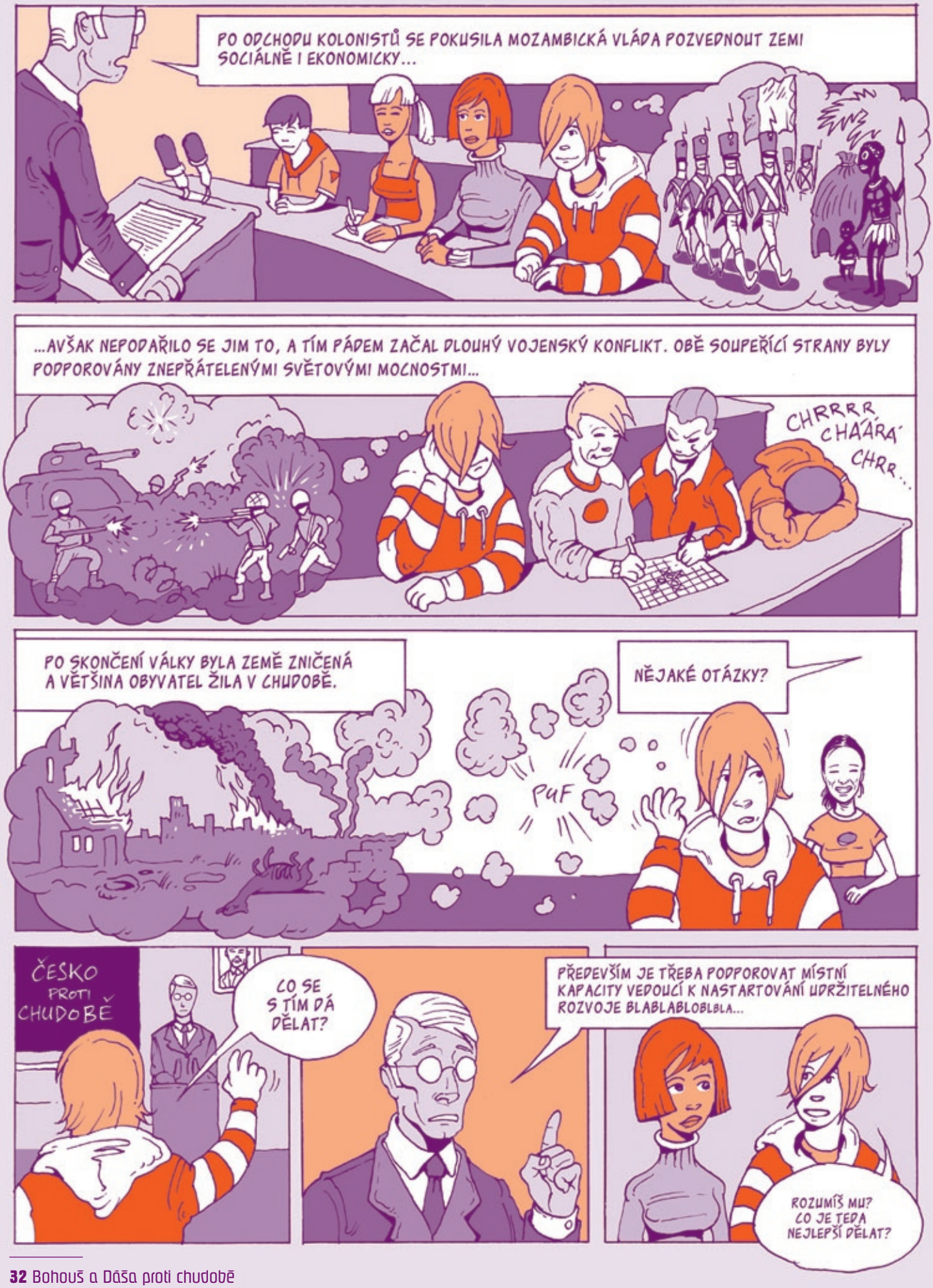
PO ODCHODU KOLONISTŮ SE POKUSILA MOZAMBICKÁ VLÁDA POZVEDNOUT ZEMI SOCIÁLNĚ I EKONOMICKY...
...AVŠAK NEPODAŘILO SE JIM TO, A TÍM PÁDEM ZAČAL DLOUHÝ VOJENSKÝ KONFLIKT. OBĚ SOUPEŘÍCÍ STRANY BYLY PODPOROVÁNY ZNEPŘÁTELENÝMI SVĚTOVÝMI MOCNOSTMI...
CHRRRR CHÁÁRÁ CHRR...
PO SKONČENÍ VÁLKY BYLA ZEMĚ ZNIČENÁ A VĚTŠINA OBYVATEL ŽILA V CHUDOBĚ.
NĚJAKÉ OTÁZKY?
PUF
ČESKO PROTI CHUDOBĚ
CO SE S TÍM DÁ DĚLAT?
PŘEDEVŠÍM JE TŘEBA PODPOROVAT MÍSTNÍ KAPACITY VEDOUCÍ K NASTARTOVÁNÍ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE BLABLABLOBLBLA...
ROZUMÍŠ MU? CO JE TEDA NEJLEPŠÍ DĚLAT?

AKTIVITA 5

Jak to do sebe zapadá?

Co potřebujeme:

Kopie 4. dílu komiksového příběhu, text o Mozambiku rozdělený pro skupiny

Předpokládaný čas:

40–45 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti porozumí možným příčinám chudoby na příkladu vývoje Mozambiku.
- Studenti znají základní informace o Mozambiku a jeho vývoji ve dvacátém století.

Dovednostní:

- Studenti vyberou podstatné sdělení z části textu.
- Studenti vlastními slovy a jim vyhovujícím způsobem učí ostatní.

ČAS 5 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 4. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili. Zeptejte se studentů, co vědí o Mozambiku a pokuste se od nich získat, co nejvíce informací (netrvejte na tom, aby byli stoprocentně správné).

ČAS 5 MIN

2. krok

Rozdělte studenty do skupin tak, aby se počet skupin zhruba shodoval s počtem lidí ve skupině. V žádné skupině by nemělo být méně lidí než je počet skupin. Pokud vychází na některé skupiny více lidí než je počet skupin, rozdělte přebývající studenty tak, aby byl ve skupině maximálně o jednoho navíc oproti počtu skupin. Každé skupině dejte jinou část textu o Mozambiku (A–F, viz následující strany).

ČAS 5 MIN

3. krok

Zadejte studentům, aby přečetli svou část textu. Sdělte jim, že po přečtení textu budou tomu důležitému ze své části textu učit ostatní. Nechte studentům čas, aby vybrali ze své části textu to podstatné a připravili si způsob, jakým tomu budou ve 3 minutách učit ostatní (např. pomůcku grafickou, mnemotechnickou).

ČAS 20 MIN

4. krok

Studenti se vymění ve skupinách tak, aby v nových skupinách byli po jednom zastoupeni studenti, kteří četli každý jinou část textu (A–F). V případě přebývajících studentů ve skupině budou v některých skupinách dva studenti se stejnou částí textu.
Zadejte studentům úkol, aby ve třech minutách každý ve skupině naučil ostatní své části textu (ne pouhým přečtením, ale nějakou atraktivnější, efektivnější formou).

ČAS 5 MIN

5. krok

Studenti se vrátí do svých původních skupin. Položte studentům otázku:

- *Co je hlavním důvodem, že v Mozambiku žije přes 70 procent lidí pod hranicí chudoby?*

Studenti zapíší svoji odpověď. Mohou při tom využívat všech částí textů nebo se poradit s ostatními studenty.

AKTIVITA 5

Jak to do sebe zapadá?

Možná návaznost:

Studenti jednotlivě zapíší otázku/otázky vztahující se k textu, na níž by chtěli znát odpověď na kartičku. Kartičky se zamíchají a znovu se rozdají. Otázky budou studenti číst nahlas. Nejdříve vyzvěte studenty, aby nahlas četli otázky, o kterých si myslí, že na ně znají odpovědi. Pár jich zodpovězte. Poté je vyzvěte, aby četli otázky, na něž odpověď neznají. Zadejte jako domácí úkol několika studentům, aby dohledali odpovědi na otázky.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o problémech v rozvojových zemích:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Téma „Rozvojová spolupráce“

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

Mozambik

A

Mozambik je stát v jihovýchodní Africe se zhruba 19 miliony obyvatel o rozloze 784 000 km². Hlavním městem je Maputo. Hovoří se zde mnoha místními jazyky, z nichž sedm je nejpočetněji zastoupeno, a portugalštinou.

Hlavními náboženstvími jsou protestantské církve, katolicismus, islám a přetrvávají i místní tradiční náboženství. Sedmdesát procent obyvatelstva žije pod hranicí chudoby. Většina obyvatelstva (zhruba 80 %) se živí zemědělstvím. Pěstuje se zde například bavlna, ořechy kešu, cukrová třtina, čaj. Průměrná délka života je zde 41,9 let a pouze 48 procent populace je gramotných.

Klima Mozambiku je subtropické až tropické. V Mozambiku je horké období dešťů, které trvá od listopadu do března a studenější suché zimní období od července do září. Situaci obyvatel ztěžují opakovaná silná sucha ve střední části silné záplavy a cyklóny. Zhruba 12 % populace je nemocno HIV/AIDS.

Státním zřízením je republika, prezident je volen jednou za pět let, prezident pak jmenuje premiéra.

Kolonizace

B

Zhruba od přelomu 15. a 16. století byli v Mozambiku přítomni Portugalci, kteří zemi ovládli na konci 19. století. V té době došlo k rozdělení území v jižní Africe zejména mezi Velkou Británii a Portugalsko. Vojenské úspěchy Portugalců pramenily především z jejich zbrojní převahy, nedisponovali však potřebnými zdroji, aby mohli ustavit efektivní správu dobytých území.

Vzhledem ke značné rozloze Mozambiku a omezenému počtu koloniálních úředníků bylo pro efektivní kontrolu obyvatelstva klíčové využití „tradičních autorit.“ V Mozambiku měli v době před kolonizací moc lidé, kteří stáli v čele klanových skupin. Ti plnili jak politické, tak nábožensko-magické funkce (udržovali sociální řád, řešili nejvážnější konflikty, vydávali svolení k lovu). Vážnosti a autority těchto tradičních mocenských struktur se Portugalci snažili využít pro výkon správy po kolonizaci. V mnoha případech tradiční držitelé moci souhlasili se spoluprací s koloniální administrativou, která je využívala zejména pro výběr daně z chýše, organizaci nucených prací, sčítání obyvatelstva, předávání informací o situaci na jejich území, prosazování pěstování povinných plodin, údržbu cest apod. Portugalské využívání tradičních autorit vedlo k jejich proměně. Původní odpovědnost vůči předkům, půdě a obyvatelům oblasti byla nahrazena odpovědností vůči koloniální správě, která se v posledku opírala o ozbrojenou moc.

Dekolonizace

C

V roce 1964 zahájila Fronta pro osvobození Mozambiku (FRELIMO) protikoloniální zápas proti Portugalcům. Nezávislost Mozambiku, která byla po deseti letech ozbrojeného zápasu za svobodu vyhlášena 25. června 1975, znamenala změnu v přístupu ke státní správě. V průběhu jednání o míru uznalo Portugalsko FRELIMO za jediného zástupce mozambického lidu a předalo moc vládě FRELIMO, které se již v době protikoloniálního boje přihlásilo k marxistické ideologii. Příčinou příklonu k marxismu byla snaha o získání a udržení podpory protikoloniálnímu zápasu ze strany SSSR a Číny poté, co snahy o získání podpory ze strany Západu nebyly úspěšné. Dalším důvodem bylo sociální složení vedení FRELIMO. Představitelé FRELIMO se rekrutovali převážně z městského prostředí, nepocházeli zpravidla z „tradičních" mocenských struktur a usilovali o zlepšení svého postavení prostřednictvím vyššího vzdělání. Charakterizoval je proto na jedné straně obdiv k modernitě, okouzlení technickým pokrokem a pohrdání „zaostalým" venkovem, na druhé straně pak pocit vyloučení vyplývající z rasových překážek sociální mobilitě v koloniální společnosti. Kromě toho bylo možné chápat marxismus jako užitečný nástroj pro budování jednotného národa v podmínkách značné jazykové, kulturní náboženské a regionální různorodosti. „Třídní" rozdíly měly zatlačit do pozadí rozdíly etnické.

V nově ustavené administrativní struktuře nezávislého Mozambiku nebylo z ideologických důvodů místo pro tradiční autority, které byly považovány za „lokaje" kolonialismu, a tak byly nahrazeny nově jmenovanými funkcemi na různých úrovních. Novou strategií se stalo zřizování tzv. komunálních vesnic, do kterých bylo soustřeďováno rozptýlené venkovské obyvatelstvo, aby mohla být zajištěna státní kontrola na lokální úrovni. Přesídlování obyvatelstva představovalo značný zásah do života komunit, umožnilo však i o něco lepší poskytování sociálních služeb (školy, zdravotní střediska), které byly předtím ze strany koloniální správy naprosto přehlíženy. Lidé museli opustit své dosavadní domovy. Byli nuceni změnit životní styl, místo izolovaného života v kruhu širší rodiny se museli sestěhovat se stovkami dalších obyvatel do jedné lokality, kde se kvůli zvýšené koncentraci lidí snáze šířily choroby a sociální konflikty. FRELIMO však hrubě podcenilo autoritu tradičních náčelníků, které příslušníci klanů považovali za své legální představitele, a i přes diskreditační kampaně se vládě nikdy nepodařilo tuto autoritu podkopat.

Válečný konflikt

D

Nespokojenost se zřizováním komunálních vesnic a nedůvěra k modernizační politice vlády FRELIMO vedla k ozbrojenému konfliktu na mozambickém území. Rozhodující impuls pro konflikt přišel z vnějšku a měl spojitost s dekolonizačním procesem celého jihoafrického regionu, konkrétně s ozbrojeným bojem za ukončení vlády bělošské menšiny v sousedním Zimbabwe (tehdy Rhodesie). Oplatou za mozambickou podporu protivládních guerill zahájila Rhodesie přímé útoky na cíle v Mozambiku a začala organizovat ozbrojenou opozici vůči mozambické vládě. Od roku 1977 používala vznikající organizace název Mozambický národní odpor – RENAMO. Záštitu nad RENAMO převzala po zhroucení rhodeského režimu Jihoafrická republika, jež považovala RENAMO za vhodný nástroj pro destabilizaci Mozambiku.

RENAMO vedlo proti vládním silám v Mozambiku klasickou guerillovou válku. Při svém boji využívalo nespokojenosti podstatné části mozambického venkova s modernizačním projektem FRELIMO, stejně jako existujících etnických rozdílů. V důsledku války došlo k dramatickému ekonomickému propadu a masivnímu stěhování obyvatelstva. Ve všeobecném zmatku zaujímaly tradiční autority v oblastech ovládaných organizací RENAMO klíčovou roli pro vládu nad obyvatelstvem. Až změny mezinárodního prostředí, zvláště pak kolaps komunistických režimů ve střední a východní Evropě a počátek politické transformace v JAR na konci 80. let vytvořily příznivé podmínky pro mírové řešení konfliktu. Vyvrcholením postkonfliktní stabilizace se staly demokratické volby, které se konaly v roce 1994, a v nichž zvítězila strana FRELIMO a její prezidentský kandidát Joaquim Chissano.

Poválečná rekonstrukce a rozvojová spolupráce

E

Postkonfliktní rekonstrukci podpořilo mezinárodní společenství. Jednotky OSN významným způsobem přispěly k zajištění bezpečnosti během přechodného období na většině území Mozambiku. Zajištění mnoha sociálních služeb a potravinového zabezpečení obyvatelstva bylo možné jen díky rozsáhlé rozvojové spolupráci, která dosahovala až poloviny HDP Mozambiku. V 80. a 90. letech byl ze strany dárců rozvojové pomoci kladen důraz zejména na liberalizaci obchodu a omezování sociálních výdajů státu. Později byla tato strategie částečně přehodnocena a doplněna výraznými investicemi do vzdělání, zdravotnictví, sociálních služeb a infrastruktury.

Novým prvkem v politice vlády bylo již od počátku 90. let využívání tradičních autorit jako faktického nejnižšího článku státní administrativy. Tradičními autoritami se rozuměli všichni představitelé uznávaní svými komunitami za legitimní. V roce 2000 došlo k faktickému začlenění tradičních autorit do státního aparátu jejich zapojením do výběru daní, odměňováním a právem užívat státní symboly. Pokračující vliv RENAMO v určitých částech země bránil rozvoji silné státní správy. Situaci se podařilo vládě stabilizovat až koncem 90. let, a to pouze s nasazením speciálních policejních sil.

Hlavní problémy a překážky rozvoje Mozambiku

F

Vlivem vleklého ozbrojeného konfliktu byl Mozambik v 80. letech jednou z nejchudších zemí světa. Ozbrojený konflikt, který sužoval Mozambik po šestnáct let (od roku 1976 do roku 1992), zanechal milion obětí, několik milionů vnitřních a vnějších uprchlíků a ekonomický rozvrat.

Dalším problémem je nedostatek vzdělaných lidí a kvalifikovaného personálu. Vzdělaní lidé jsou nutnou podmínkou pro rozvoj ekonomiky a celé společnosti. Jiným problémem je vysoká korupce přítomná v celé společnosti, která ztěžuje efektivní využití už tak nedostatečných finančních prostředků.

Ekonomický potenciál Mozambiku je v současné době nízký. V roce 2001 se věřitelé z bohatých zemí (Pařížský klub) dohodli na částečném odpuštění dluhu Mozambiku. Od roku 1996 roste ekonomika Mozambiku zhruba o 6 procent HDP ročně a inflace je velice nízká. Více než 75 procent populace je stále činná v oblasti drobného zemědělství, kde stále existuje nedostatečná infrastruktura, nedostatek příležitostí k obchodu a nedostatek investic. Rozvoj zemědělského sektoru je pro zemi zásadní, přičemž 88 procent orné půdy je v Mozambiku stále nevyužíváno. Vláda předjímá, že ekonomika bude příštích pět let růst o 7–10 procent HDP za rok, avšak tento nadějný rozvoj závisí na několika velkých projektech stojících na zahraničních investicích, dále na rozvoji v sektorech dopravy a turismu.

Zdroje:

upraveno podle článku Petra Jelínka „Ozbrojený konflikt v Mozambiku a jeho dopad na státní správu" Sborník z konference česko-angolské kulturní společnosti. 2. 11. 2005

www.cia.gov/cia/publications/factbook/

www.wikipedia.org

AKTIVITA 6

Začarovaný kruh chudoby

Co potřebujeme:

Texty (Etiopie, ČR), Post-it lístečky

Předpokládaný čas:

35–40 min

Cíle:

Znalostní:
- Studenti vyjmenují příčiny chudoby v různých částech světa.
- Studenti naleznou vzájemné souvislosti mezi příčinami chudoby.
- Studenti navrhnou řešení problemu začarovaného kruhu chudoby.

Dovednostní:
- Studenti obhajují v diskusi svá navrhovaná řešení.

Postojové:
- Studenti jsou ochotni zabývat se řešením problému chudoby.

ČAS 10 MIN

1. krok

Rozdejte studentům následující texty (Etiopie, ČR), ve dvojici má každý student jiný text.
Vyzvěte studenty, aby si z textu vypsali co nejvíce příčin, které způsobují chudobu.

ČAS 5 MIN

2. krok

Zadejte studentům do dvojice, aby našli alespoň jednu souvislost mezi různými příčinami chudoby (např. špatná infrastuktura – nedostatek cest a škol – vede ke snížení šance získat vzdělání).

ČAS 5 MIN

3. krok

Nechte studenty postupně představovat výsledky jejich práce (s konkrétním vysvětlením) a znázorňujte na tabuli propojení mezi jednotlivými kategoriemi příčin. Snažte se konkrétní příklady studentů zobecňovat, abyste na tabuli měli nejvíce 5 kategorií (viz obrázek). Postupně vznikne komplikované propojení různých příčin, které bude cyklické. Vytvoří se takzvaný „Začarovaný kruh chudoby“.

ČAS 5 MIN

4. krok

Úkol pro dvojice:
Vyberte si jednu ze zemí zmíněných v textu (ČR nebo Etiopii) a přemýšlejte, kde by bylo nejvhodnější do tohoto kruhu vstoupit, a navrhněte jeden způsob, kterým byste se pokusili začarovaný kruh chudoby řešit. Zformulujte větu, která vystihuje podstatu navrhované pomoci (spolupráce), napište ji na lísteček a nalepte na příslušné místo na tabuli.

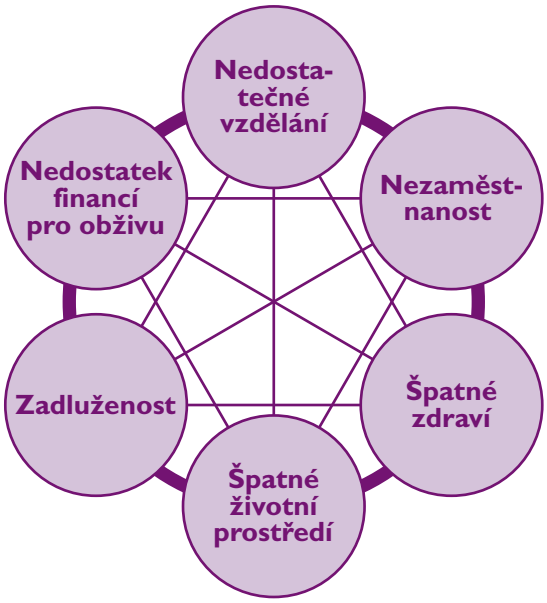

ČAS 10 MIN

5. krok

Iniciujte společnou diskuzi se studenty nad vhodností a efektivností navrhovaných řešení.

ČAS 5/8 MIN

6. krok

Zadejte studentům písemný úkol:

- *Napište krátkou úvahu na téma:*
  Co by mohlo pomoci se snižováním chudoby a zajištěním rozvoje v této zemi? (Jak se lide mohou dostat z kruhu chudoby?)

Tyto úvahy můžete vybrat a vyvěsit, popřípadě nechat dobrovolníky přečíst.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o problémech chudoby a sociálním vyloučení:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.epolis.cz
- www.ceskaghetta.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Témata „Rozvojová spolupráce“, „Romové“

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

V Etiopii

Etiopie je třetí nejchudší zemí světa s hrubým domácím produktem na obyvatele za rok ve výši 87 amerických dolarů (rok 2002). Pro srovnání: v Ugandě je to 238 dolarů, v Keni 336, v České republice 15 780 a v Itálii 20 379 amerických dolarů. Žije tu přes 64 milionů lidí. Mluví se zde celkem 84 jazyky, z toho amharština je jazykem státním. Rozloha Etiopie odpovídá patnáctinásobku rozlohy České republiky. Etiopie nikdy ve své historii nebyla kolonií (kromě let italské okupace 1936–41.

Etiopii postihují pravidelně se opakující hladomory a dvě třetiny jejích obyvatel žijí za méně než jeden dolar denně, tedy pod hranicí bídy. Obyvatelé jsou ohrožováni nemocemi, především AIDS, průjmovými onemocněními, malárií. Průměrný věk, kterého se lidé dožívají, je necelých 44 let. Dvacet procent dětí umírá před dosažením pátého roku života, ve velké většině kvůli nedostupnosti základní zdravotní péče a pitné vody. Už samu o sobě katastrofální hospodářskou situaci Etiopie z první poloviny dvacátého století dále prohloubilo bezmála dvacet let komunistického experimentu v 70. a 80. letech. Válka s Eritreou na konci 90. let připravila zemi o poslední rezervy, kterými mohla disponovat. Ocitla se na okraji absolutního hospodářského kolapsu, ze kterého jen těžko a pomalu hledá cestu ven.

Hlavními komoditami, na jejichž vývozu je etiopská ekonomika závislá, jsou: káva (její cena však na světových trzích klesá), kůže, čaj. Pracovní síla je tu sice levná, ale tomu odpovídá i její nízká produktivita práce. Jedním z důvodů, proč se turisté do Etiopie právě nehrnou, je rovněž neexistence odpovídající infrastruktury (zvlášť srovnáváme-li s oblíbenými turistickými zeměmi v Africe jako např. Jižní Afrika, Egypt, Namibie, Keňa). Telekomunikace jsou zde v žalostném stavu, otevření webové stránky s poštou tu trvá několik minut. Mobilní síť je zde jedna, avšak stále vypadává a funguje pouze v hlavním městě.

Cesty po celé zemi jsou ve velmi špatném stavu, rozumná asfaltka směřuje pouze na východ, pár dalších rozbitých asfaltek ještě vede na další světové strany. Celou síť komunikací tvoří kromě toho ještě zpevněné prašné cesty plné hlubokých děr, které při troše nešikovnosti umějí přerazit nápravu i bytelným autobusům.

V Etiopii je jedna železniční trať vedoucí z Addis Abeby do Dire Dawy na východě země. Ostatní dopravu po zemi zajišťuje síť autobusů. Po velmi nekvalitních silnicích je však mnohahodinové cestování přestárlými autobusy utrpením a některé oblasti jsou zejména v době dešťů zcela nedostupné.

Naprostá většina dětí narozených ve venkovských oblastech žije zhruba z jednoho hektaru půdy, který rodina obhospodařuje. Je to obvykle život z týdne na týden ve vlhkých, tmavých hliněných "tukulech", tradičních chýších zpravidla kruhového půdorysu se slaměnou střechou bez oken, spolu s drůbeží a dobytkem. Rodiny žijí od trhu k trhu, kde prodávají brambory, rajčata, kukuřici nebo tef (tef je druh prosa).

To vše ovšem pouze pod podmínkou, že příroda nezklame a přijdou obě období dešťů v roce. Zklamání, když k tomu nedojde, je však s globálním oteplováním planety a vlivy skleníkového efektu stále častější. V mnoha oblastech tedy nastává hladomor, který potom řeší vláda a mezinárodní organizace distribucí potravin.

Venkovští lidé si většinou zvykli na to, že mohou při práci na pár hodin denně postrádat své děti, a posílají je tedy do školy. Úroveň základního vzdělání na venkově je však velmi nízká a ve třídách polorozpadlých hliněných budov, pokrytých rozpáleným vlnitým plechem, bývá až sto padesát žáků – takřka bez pomůcek, bez učebnic, jenom s jednou propiskou a jedním sešitem – sedících na kamenech na zemi. Ve městech je situace o poznání lepší. Je zde větší množství pracovních příležitostí, lepší a snazší životní podmínky rodin. Děti vyrůstající ve městech mají větší možnost kontaktu s okolním světem a jejich šance na studium a budoucí uplatnění jsou o poznání větší než u dětí venkovských.

Zdroj:
upraveno podle článku Jiřího Škvora (Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání, Varianty 2004)

Chudoba – problém vyspělých společností

Je tomu téměř půl století, kdy se společenští vědci v Americe začali zamýšlet nad problémem chudoby. V té době celá Amerika bohatla. Začal se vytvářet poměrně velkorysý systém sociální pomoci a zdálo se, že všichni se mohou a budou podílet na všeobecném blahobytu. Realita však byla jiná. Začaly se objevovat skupiny lidí, kteří nebyli schopni sledovat obecný trend ekonomického růstu. Objevila se palčivá otázka, proč tomu tak je.

Světové problémy v českém prostředí

V roce 1956 formuloval Oscar Lewis velmi převratnou teorii o tzv. kultuře chudoby. Tvrdil,že lidé, kteří se museli adaptovat na podmínky materiální chudoby v industriální společnosti, si k tomuto účelu vytvořili specifický systém chování a hodnot, který lze pojímat jako kulturu v antropologickém slova smyslu. Z definice kultury potom vyplývá, že je to systém, do něhož jsou další generace jedinců prostřednictvím výchovy socializováni. Tato teorie nebyla dlouho přijímána, protože odporovala vládnoucímu liberálnímu myšlenkovému proudu, který naopak říká, že každý svobodný jedinec bude iniciativní při dosahování životního úspěchu. Trvalo téměř patnáct let, než byla teorie o existenci kultury chudoby přijata za platnou. Další autoři potom ukázali, že chování chudých lidí, tak jak je popsal Lewis, je univerzálně platné pro všechny chudé komunity v moderních společnostech.

Lidé v kultuře chudoby

Jací jsou obvykle lidé žijící v kultuře chudoby? Obývají čtvrti, které mají charakteristiky ghetta, jejich životní plány jsou spíše zaměřené na přítomnost, neexistuje zde striktně definované soukromé vlastnictví, příslušníci těchto komunit mají velkou nedůvěru k okolnímu světu. Ta se projevuje především strachem z policie, nedůvěrou k vládě a ke všem na vyšších společenských postech. Existují zde silné tendence k sociální patologii jako takové a ke kriminalitě zvlášť. Častým rysem je uzavřený ekonomický systém, charakterizovaný zastavováním osobních věcí a půjčováním peněz na vysoké úroky.

Velmi negativní jsou dopady na děti vyrůstající v takovém prostředí. Rodina nepečuje o dítě jako o někoho, kdo prožívá zvláštní a dlouhé období života, které zasluhuje zvláštní přístup a ochranu. Role otce je často oslabena (nezaměstnanost, alkoholismus), rodina nefunguje jako celek a vychovává jedince podléhající pocitům bezmoci, závislosti a méněcennosti. Důsledkem je neschopnost reálně změnit svoji situaci podle příkladu jiných a současně zde chybí pocit solidarity s lidmi podobně postiženými.

Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před komplexem problémů, přičemž mnohý z těchto problémů by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem. Lidé upadají do začarovaného kruhu problémů, přičemž není jasné, který z problémů je třeba řešit jako první.

Cesta ven

V předešlých řádcích je vyjmenováno mnoho ukazatelů, které jsou charakteristické pro chování lidí v českém ghettu. Pokud považujeme za příčinu chudoby kulturu, je téměř nemožné dosáhnout její okamžité změny zásahem zvenčí. Na druhé straně kultura není stabilní systém, naopak se stále mění a přizpůsobuje se postupně v interakci se změnou okolních podmínek. V dnešní době je jev chudoby a specifické kultury s ní spojené označován jako „sociální vyloučení“. Pojem poukazuje na odpovědnost těch, kteří určují charakter vnějších podmínek života chudých (sociálně vyloučených) lidí. Dané podmínky by měly umožňovat jednotlivcům vymanit se z chudoby.

CO SE DÁ DĚLAT PROTI TOMU, ABY BYLI LIDI CHUDÝ?
CO JE ZAS TOHLE ZA BLBOST?
FRANTO, DÁŠ SI LAHVÁČE?
ŽÁDNÁ BLBOST. UČILI JSME SE TO VE ŠKOLE. TAK CO S TÍM?
KDYBY VÁS RADŠI NAUČILI NĚCO POŘÁDNÝHO. HELE CHUDOBU ŘEŠÍ OSN UŽ 50 LET, SAMÝ KONFERENCE A CÍLE A NIKAM TO NEVEDE. AKORÁT SI PÁR LIDÍ PĚKNĚ NAMASTÍ KAPSU, JÁ TO ZNÁM.
TATÍNEK MÁ PRAVDU.
TSSSSS
CO KDYŽ TO NĚKDE FUNGUJE? JÁ JSEM ČETL, ŽE DÍKY ROZVOJOVÝ POMOCI BYLO MOŽNÝ OČKOVAT HODNĚ DĚTÍ PROTI NEMOCEM, A TAKY JIM PAK DÁT VZDĚLÁNÍ.
GLO GLOOO
NO PRÁVĚ A PAK JE JICH POŘÁD VÍC A VÍC.
TO JE PRAVDA.
PRÁVĚ ŽE NE, ČÍM VZDĚLANĚJŠÍ JSOU LIDÉ, TÍM MAJÍ MÉNĚ DĚTÍ.
TAK TO UŽ BY STAČILO. PODÍVEJ MÁMO, MLADEJ BY CHTĚL MĚNIT SVĚT, TŘEBA UDĚLAT REVOLUCI, NE?
STUDE
OF
CINK
CINK
CINK
CINK
ČESKO PR
CHUDOBĚ
TAKY, ŽE UDĚLÁM.

AKTIVITA 7

Rozvojové cíle tisíciletí

Co potřebujeme:

Kopie 5. dílu komiksového příběhu, Rozvojové cíle tisíciletí na fólii, otázky a odpovědi o rozvojových cílích pro studenty (pokud si sami nevytváří zápis z výkladu).

Předpokládaný čas:

40–45 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti rozumějí Rozvojovým cílům tisíciletí.
- Studenti znají současný stav vzhledem k naplňování těchto cílů i odhady budoucího vývoje.
- Studenti určí priority pomoci chudým zemím.
- Studenti dokáží fundovaně zodpovědět na otázky ohledně Rozvojových cílů tisíciletí.

Postojové:

- Studenti chápou význam řešení problematiky chudoby v mezinárodním měřítku.

ČAS 5 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 5. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.

ČAS 5 MIN

2. krok

Studenti představují jednání pracovní skupiny OSN, která stanovuje cíle týkající se mezinárodního rozvoje. Začněte brainstormingem na téma „Co by se mělo (mohlo) udělat pro zlepšení kvality života v rozvojových zemích“. Shromážděte všechny návrhy na tabuli.

ČAS 5 MIN

3. krok

Vyzvěte studenty, aby se pokusili individuálně vybrat dva nejdůležitější úkoly pro OSN a zapsali je jako stručný cíl ve tvaru: „Naším cílem je snížit…, zvýšit…“

ČAS 12 MIN

4. krok

Představte studentům Rozvojové cíle tisíciletí (viz str. 47).
Použijte folie a postupně odkrývejte jednotlivé cíle. Vyzývejte studenty, aby je vždy porovnali s těmi, které shromáždili během úvodní části. Během představování vysvětlete proč a kdy byly stanoveny (viz text str. 48).

ČAS 10 MIN

5. krok

Po představení zadávejte studentům následující otázky a ty diskutujte:

- *Proč mají jednotlivé cíle stanoveny konkrétní počty a termín dokončení?*
- *Proč si OSN nestanovilo jako cíl odstranit veškerou chudobu co nejdříve?*
- *Proč bylo stanoveno více cílů pro různé oblasti najednou a ne jeden a po jeho dokončení další?*
- *Myslíte si, že vzdělání ovlivňuje rozvoj? Jak?*
- *Měly by být jednotlivé kroky koordinovány mezinárodně nebo by měly být jednotlivé země odpovědné za jednotlivé cíle? Proč?*

- *Jakou roli při naplňování těchto cílů mohou hrát kulturní rozdíly?*
- *Který hlavní problém vidíte při naplňování těchto cílů?*
- *Jsou cíle reálné? Bude OSN ve všech oblastech úspěšné a dosáhne všech cílů včas?*

Zapisujte si poznatky z diskuze k jednotlivým otázkám.

ČAS 5 MIN

6. krok

Písemná reflexe: Nedokončené věty
Jako nejdůležitější cíl vidím _____,
protože _____.
Myslím, že by rozhodně měly být naplněny tyto cíle:
_____
_____
_____

Odkazy na další zdroje:

Další informace o Rozvojových cílech tisíciletí:
Webové stránky:
- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.rozvojovestredisko.cz
- www.un.org/millenniumgoals/

Dokumentární filmy:
- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Témata „Rozvojová spolupráce“

Rozvojové cíle tisíciletí

Cíl 1: odstranit extrémní chudobu a hlad
- snížit na polovinu počet lidí žijících za méně než jeden dolar na den
- snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem

Cíl 2: dosáhnout základního vzdělání pro všechny
- zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu

Cíl 3: prosazovat rovnost mužů a žen a posílit roli žen ve společnosti
- odstranit nerovnost pohlaví v základním a středním školství do roku 2005 a na všech úrovních vzdělávání do roku 2015

Cíl 4: snížit dětskou úmrtnost
- snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do pěti let

Cíl 5: zlepšit zdraví matek
- snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti

Cíl 6: bojovat s HIV/ AIDS, malárií a dalšími nemocemi
- zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS
- zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných nemocí

Cíl 7: zajistit udržitelný stav životního prostředí
- integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů
- snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně
- dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů)

Cíl 8: budovat světové partnerství pro rozvoj
- dále rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na jasných pravidlech, předvídatelnosti a absenci diskriminace
- řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (přístup na trh pro vývoz z těchto zemí bez zatížení cly a dovozními kvótami; odpuštění dluhů pro nejvíce zadlužené země a zrušení oficiálního bilaterálního dluhu; štědřejší poskytování oficiální rozvojové pomoci zemím, které se zavázaly ke snížení chudoby atd.)
- řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států
- komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s cílem zajistit dlouhodobou udržitelnost dluhu u zadlužených zemí
- ve spolupráci s rozvojovými zeměmi vytvořit a realizovat strategie směřující k zajištění slušné a produktivní práce pro mladé lidi
- ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích
- ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti

Zdroj:
www.un.org/millenniumgoals/

Několik otázek a odpovědí o Rozvojových cílech tisíciletí

Co to jsou rozvojové cíle tisíciletí?

Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals – MDGs) jsou programem ke snížení chudoby, který byl sestaven ze závazků přijatých na mezinárodních konferencích a summitech během devadesátých let. Na Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku 147 hlav států a vlád přijalo – a všech 191 členských států se do roku 2015 zavázalo splnit – Miléniovou deklaraci, která vytyčuje osm konkrétních cílů v oblasti rozvoje a odstraňování chudoby. Jejich dosažení představuje základní krok k podpoře lidské důstojnosti a rovnoprávnosti, k dosažení míru, demokracie a ekologické udržitelnosti. Význam daných cílů spočívá především v jejich globálnosti (k jejich naplnění se zavázaly všechny členské země OSN), jejich konkrétnosti a měřitelnosti, a v neposlední řadě také v tom, že slouží jako společný základ či referenční bod při přijímání rozvojových strategií na různých úrovních.

Jsou rozvojové cíle důležité?

Posuďte sami. V případě naplnění rozvojových cílů přestane více než 500 miliónů lidí žít v extrémní chudobě. Více než 300 miliónů již nebude trpět hlady. K výraznému posunu dojde v oblasti dětského zdraví – 30 miliónů dětí bude zachráněno před úmrtím do věku pěti let. Stejně tak budou zachráněny dva milióny jejich matek. Dosažení cílů znamená také 350 miliónů lidí, kteří získají přístup k nezávadné pitné vodě. V roce 2015 může žít o 650 miliónů více lidí, jimž bude umožněno vést zdravý a důstojný život díky zajištění přístupu k základní hygieně. Stovkám miliónů žen a dětí se dostane vzdělání a možnosti účastnit se ekonomického a politického života. Za těmito čísly můžeme vidět životy a naděje lidí, kteří hledají jakoukoli příležitost k tomu, aby se dostali z bludného kruhu chudoby, jež jim neumožňuje vést plnohodnotný život.

Jsou stanovené rozvojové cíle dosažitelné?

Ano, protože jsou založeny na realistických základech. Předchozí zkušenosti ukázaly, že rozvojová pomoc funguje, pokud je dobře koordinována a cílena. Za všechny můžeme uvést například úspěchy v nárůstu počtu dětí chodících do školy v Tanzanii, Ugandě či Keni, nebo úspěšný celosvětový boj za vymýcení neštovic a dětské obrny.

Splnění stanovených cílů vyžaduje v první řadě finanční zdroje. Částku, kterou OSN doporučila ekonomicky rozvinutým zemím věnovat na rozvojovou pomoc, tvoří 0,7 procenta HDP. Nicméně, v současné době splňuje tuto podmínku pouze 5 z 20 států, které jsou hlavními dárci rozvojové pomoci. K tomu, aby mohly být cíle úspěšně naplňovány, chybí ročně přibližně 120 miliard dolarů. Přitom potřebná částka není nijak závratná, a pro bohaté státy nepředstavuje částku, kterou by si nemohly dovolit.

Existují i další významné překážky, které brání rozvoji chudých zemí. Jsou to především obrovské dluhy a nevýhodné postavení rozvojových zemí na světovém trhu. Dluhový kolotoč, v němž si chudé země častokrát musí půjčovat další finance na splátky, byl roztočen již před více než 30 lety. Většina chudých zemí není schopná za současného stavu dluh platit. Bohaté země se v roce 2005 shodly na oddlužení pouhých 18, a později 37 zemí, avšak je otázka, zda a za jakých podmínek svůj slib dodrží. Další překážkou rozvoje chudých zemí je jejich nevýhodné postavení na světovém trhu. Některá existující pravidla světového obchodu znevýhodňují chudé země a brání tak, aby se jejich ekonomiky zbavily závislosti na rozvojové pomoci. Jedná se např. o dotování zemědělských výrobků v bohatých státech a jejich export do rozvojových zemí.

Neméně důležitá je také úloha rozvojových zemí. Základní podmínkou zlepšení situace jsou dobré, nezkorumpované vlády, které získané finanční prostředky používají efektivně na snižování chudoby. V současné době je jasné, že bez finanční pomoci

nejsou chudé země schopné využít výhod globálního obchodu ani zaopatřit základní práva svých občanů – práva na život, zdraví a vzdělání.

Jak si prozatím stojíme?

Svět dosáhl významného pokroku při naplňování stanovených cílů. Počet lidí žijících v extrémní chudobě klesl mezi lety 1990 a 2002 o 130 milionů. Dětská úmrtnost se snížila ze 103 úmrtí z tisíce narozených dětí na 88. Očekávaná délka života se zvýšila ze 63 na 65 let. O osm procent lidí více má přístup k nezávadné vodě a patnáct procent lidí získalo přístup k základní hygieně.

Pokrok se však netýká celého světa, situace v jednotlivých regionech se výrazně liší. Hlavním centrem krize je subsaharská Afrika – zabezpečení potravinami je zde stále velkým problémem, dochází k nárůstu extrémní chudoby, dětské a mateřské úmrtnosti, situaci navíc ztěžuje šíření AIDS. V subsaharské Africe jsou rozvojové cíle daleko k tomu, aby byly naplněny a situace se spíše zhoršuje.

Naproti tomu Asie je region, kde byl zaznamenán největší pokrok, ale i zde stále žijí stovky milionů lidí v extrémní chudobě a ani nejrychleji se rozvíjející země nesplňují všechny stanovené cíle. I další regiony mají rozporuplné výsledky, obzvláště Latinská Amerika, střední Východ a severní Afrika, kde dochází k pomalému nebo vůbec žádnému pokroku vzhledem k plnění cílů.

Zdroje:

UN Millenium Project 2005, Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals

The Millenium Development Goals Report 2005, UN, NY, 2005

Robinson C., Paying the Price: Why rich countries must invest now in a war on poverty, Oxfam International, 2005

www.rozvojovka.cz

AKTIVITA 8

Pro a proti

Co potřebujeme:

Rozvojový cíl na fólii (kopie), kopie textů, postery, fixy

Předpokládaný čas:

40 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti uvedou výhody a nevýhody různých forem podpory rozvoje ze strany vyspělých zemí.
- Studenti ukáží na příkladech pozitivní formy a výsledky rozvojové spolupráce.
- Studenti vysvětlí a obhájí jednotlivé formy rozvojové spolupráce.

Dovednostní:

- Studenti spolupracují ve skupině, společně vytvoří poster dle daných kritérií.

Postojové:

- Studenti jsou motivováni k podpoře rozvojové spolupráce.

ČAS 5 MIN

1. krok

V návaznosti na předchozí aktivitu připomeňte osmý rozvojový cíl, promítněte jej na fólii nebo rozdejte kopie. Po samostatném přečtení vysvětlete případné dotazy na termíny v textu.
Vysvětlete studentům, že nyní se budete zabývat různými způsoby (možnostmi) realizace těchto úkolů.

ČAS 7 MIN

2. krok

Rozdejte do dvojic texty (viz str. 53–56), každá dvojice má jeden text.
Nechte vybrané dvojice prezentovat stručně obsah jejich textu, případně objasněte vzniklé otázky.

ČAS 10 MIN

3. krok

Shromážděte studenty se stejným tématem do skupin.
Úkol pro skupiny:
Připravte poster na dané téma, představte výhody dané spolupráce a možné komplikace její realizace.

ČAS 10 MIN

4. krok

Prezentace posterů: Výsledky práce skupin nechte prezentovat studenty, kteří neprezentovali po práci ve dvojicích.

ČAS 5 MIN

5. krok

Reflexe: Zadejte následující otázku pro volné psaní na téma:

- *Jakým způsobem by měly bohaté země podporovat chudé v boji proti chudobě?*

Nechte dobrovolníky jejich názory přečíst.

Možná návaznost:

Rozdejte studentům následující „Některá fakta…“ ze strany 57, a nechte je uvažovat nad tím, který z uvedených faktů by nejspíše chtěli změnit.

Odkazy na další zdroje:

Další informace o rozvojové pomoci:

Webové stránky:

- www.infoservis.net
- www.rozvojovka.cz
- www.varianty.cz
- www.rozvojovestredisko.cz
- www.un.org/millenniumgoals

O Fairtrade:

- www.fairtrade.cz
- www.varianty.cz

Dokumentární filmy:

- Soubor filmů projektu Jeden svět na školách – Témata „Rozvojová spolupráce“

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

Oddlužení chudých zemí

Jedním z největších problémů, s nímž se potýkají málo rozvinuté země, je jejich astronomická zadluženost. Tyto dluhy ohrožují samu existenci mnoha států a jejich obyvatele ženou do stále větší chudoby. Dluhy a z nich pramenící nedostatek kapitálu znemožňují nejen jakýkoli ekonomický rozvoj, ale zároveň omezují přístup obyvatel ke vzdělání a k základním životním potřebám.

Tenčící se příjmy nejzadluženějších a nejchudších zemí stačí sotva na splácení úroků a nezbývá dostatek prostředků například na zdravotnictví a boj s pandemiemi, jako je HIV/AIDS, malárie, tuberkulóza a malomocenství. Již dvacet let se pokoušejí mezinárodní finanční instituce, OSN, vlády nejbohatších zemí, rozvojové země i nevládní organizace hledat řešení.

Rozvojové země a nevládní organizace volají po zrušení dluhu zvláště nejchudším zemím. To by umožnilo rozvojovým zemím investovat do zdravotnictví, vzdělání a infrastruktury.

Částečného úspěchu už bylo dosaženo. Mezinárodní finanční instituce spolu s bohatými státy se dohodly na podmínkách, za které země můžou získat částečné oddlužení nebo v případě nejchudších zemí stoprocentní odpuštění dluhu. Problémy, které vidí bohaté země v oddlužování jsou následující. Nejsou dostatečné záruky, že oddlužené země skutečně použijí peníze na rozvoj a snižování chudoby, a ne například na zbrojení. Proto se snaží klást chudým zemím podmínky, za nichž jim dluhy odpustí. Některé podmínky ale chudé země odmítají jako přílišné vměšování do jejich suverénní politiky. Dále bohaté státy potřebují získat prostředky na financování oddlužení. Musí najít jinde peníze místo splátek dluhů, s nimiž počítali do budoucích rozpočtů. Dále také poukazují na špatný příklad, které odpuštění dluhů znamená pro chudé země, které si chtějí půjčovat a dluhy nevracet.

Zdroj:
Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004, kapitola Mezinárodní dluh

Obchod

Ekonomika chudších států je často závislá na jedné plodině, na jedné surovině, na jednom typu výrobku, a pokud je nemohou prodávat za přijatelnou cenu, zůstávají chudé nebo ještě chudnou. Požadavkem ze strany chudších zemí jsou rovnocenné podmínky pro mezinárodní obchod. Bohaté státy totiž často ochraňují určitou část svého trhu různými bariérami a kvótami, naproti tomu po chudých zemích požadují, aby zcela otevřely své trhy výrobkům zvnějšku.

Nejviditelnějším a nejilustrativnějším příkladem obchodního sporu mezi rozvojovými a rozvinutými státy je spor o zemědělské produkty. Rozvinuté země (EU, USA, Austrálie, Japonsko a Nový Zéland) vynakládají ročně na podporu domácích zemědělců přes 300 miliard dolarů. Zároveň mají tyto rozvinuté státy vysoká cla a kvóty na dovoz potravin z rozvojových zemí, protože mají obavy z konkurence levných potravin z chudých zemí

Přitom uvolnění obchodu se zemědělskými produkty by umožnilo prodávat zemědělské výrobky a pomoci rozvoji mnoha oblastí v chudých zemích, které by tak už nemusely být závislé na zahraniční pomoci, mohly by investovat peníze do vzdělání i do jiných odvětví. Navíc mnozí kritici tohoto stavu uvádějí, že dotace zemědělcům v bohatých státech umožňují vyvážet jejich produkty do chudých států za uměle snížené ceny, kterým místní nemohou konkurovat. Tím pádem tento nerovný vztah znemožňuje místním zemědělcům prodávat nejen na světových, ale i na místních trzích, což vede k ruinování a rozkládání místní zemědělské produkce s vážnými důsledky pro daný region.

Na druhé straně je podpora zemědělství v USA a v EU již poskytována dlouho a její náhlé zrušení by mohlo mít neblahé sociální dopady na zemědělce, na krajinu i na obyvatelstvo vůbec. Obavy jsou především ze zahlcení evropských trhů výrobky z rozvojových zemí a následného nárůstu nezaměstnanosti.

Jednou z možností, jak podpořit farmáře v chudých zemích, aby mohli prodávat své výrobky v bohatých zemí za vyhovujících podmínek je Fairtrade – Férový obchod. Férový obchod je způsob, jak pomáhat lidem v místě, kde žijí, tím, že jim umožňuje vyvážet jejich výrobky a produkci do bohatých zemí. Při nákupu a vývozu se dbá na to, aby výrobce, vývozce a konečný prodejce byli v rovném postavení a spravedlivě se dělili o zisk. V rámci spravedlivého obchodu se může prodávat pouze zboží a komodity, při jejichž výrobě nebyla porušována lidská práva, a jejichž produkce nepoškozuje životní prostředí. Důležitým aspektem je také to, jak výroba prospívá rozvoji místní komunity.

Fairtrade je doposud pouze v porovnáním z celkovým objemem obchodu jen okrajovým jevem. Organizace, které zprostředkují tento obchod jsou většinou neziskové, přesto jsou Fairtrade výrobky dražší než ostatní výrobky. Je tedy otázkou, zda se Fairtrade může stát významnou alternativou k většinovému obchodu.

Zdroje:

Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004, kapitola Světový obchod

www.fairtrade.cz

Pro a proti

Soukromé investice do rozvojových zemí

Ve světovém obchodě nejde jen o to, co prodat, ale i jak to vyrobit. Chudé země nemají dostatek peněz na rozvoj vlastních podniků, a jsou proto odkázány buď na přírodní podmínky (zemědělské plodiny, nerostné suroviny), nebo na někoho, kdo zaplatí výstavbu továren či dalších provozů a zaměstná místní lidi. Trendem posledních desetiletí proto je získávat takzvané přímé zahraniční investice, někoho (firmu či člověka), kdo přijde, postaví nebo koupí továrnu a začne vyrábět. Tím zaměstná místní lidí, platí daně a jeho výrobky se zároveň ze země vyvážejí a prodávají.

Takové investice mohou být jedním ze základních hnacích motorů rozvoje. Investoři na mnoha místech podporují rozvoj určitých oblastí, platy, které dostávají místní lidé, podporují místní drobné podnikání a zároveň z nich jdou daně do pokladen místních správ.

Investoři si však mohou vybírat z globální nabídky míst, kde své továrny a montážní haly hodlají postavit. Místní vlády jim proto musí nabídnout co nejlepší podmínky, což bývá mnohdy kámen úrazu. Vláda příliš často ustoupí zahraniční společnosti v neprospěch vlastních obyvatel, kterým jsou pak upírána jejich práva. Investoři mají také velmi často daňové úlevy, takže výsledek odvodu poplatků do státní pokladny neodpovídá původnímu očekávání. Investoři velmi často staví jen montážní závod, který může v případě, že se mu bude pracovní síla zdát příliš nákladná, lehce přesunout v rámci celého světa jinam. Nejpřínosnější pro rozvoj regionu jsou dlouhodobé investice, které počítají i se vzděláváním místních lidí a přináší s sebou nové technologie a vědění.

Zdroj:
Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004, kapitola Světový obchod

Rozvojová pomoc – projekty

Rozvojová spolupráce je stále častěji uplatňovanou formou konkrétní pomoci chudým zemím. Narozdíl od humanitární pomoci, která je bezprostřední reakcí na náhle vzniklou situaci, kterou může být například přírodní katastrofa v podobě zemětřesení, má rozvojová spolupráce dlouhodobý a strukturální charakter. Důvody pro poskytování rozvojové pomoci by se daly shrnout do dvou oblastí. První jsou nábožensko-etické důvody, jež v podmínkách evropské křesťanské kulturní tradice a odkazu humanismu ukládají morální povinnost pomoci slabším. Druhý důvod má pragmatický charakter a spočívá především v přesvědčení, že je ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím. V dlouhodobém horizontu se tak ušetří prostředky, které by stát musel investovat do zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity.

Rozvojová spolupráce může mít různé formy, od malých projektů realizovaných skupinou nadšenců, přes rozsáhlejší formy realizované například nevládními organizacemi, až po spolupráci provozovanou na úrovni přijímacího státu, kdy je pomoc pevnou součástí vládní politiky. Rozličné jsou i oblasti, kterých se rozvojová spolupráce dotýká a které jsou velmi konkrétně zformulovány v Rozvojových cílech tisíciletí. Základním pilířem rozvojové spolupráce je snaha o odstranění fenoménů chudoby a hladu, nejčastěji formou podpory domácí produkce potravin, podporou místního podnikání, zajištěním přístupu k pitné vodě a základní hygieně.

Ruku v ruce s tímto úsilím jde i boj proti léčitelným chorobám, které obrovskou silou decimují ekonomiky a lidský potenciál rozvojových zemí. Ekologické a demokratizační projekty mají společný cíl zlepšení životních podmínek obyvatel nejen rozvojových států. Největší investicí do budoucnosti rozvojových států jsou zřejmě projekty vzdělávací, neboť je to právě vzdělání, které do jisté míry umožňuje každému člověku nakládat se svým životem. Všeobjímajícím principem je snaha o zahrnutí žen do vzdělávacích, ekonomických i politických procesů.

Dosavadní nedlouhá historie rozvojové spolupráce zahrnuje řadu velmi úspěšných projektů, které posunuly komunity v rozvojových zemích znatelně kupředu. Vedle těchto pozitivních příkladů lze však nalézt řadu negativ a otazníků. Jedním z největších problémů je zoufalý nedostatek peněz na rozvojovou spolupráci. Na druhou stranu mnoho rozvojových projektů, na které se finanční prostředky nakonec seženou, je realizováno nekvalitně, netransparentně a jejich konečný efekt se mine účinkem. V rozvojové spolupráci lze také nalézt i řadu momentů, kdy dobře míněné snahy pomoci druhým narazily na nepochopení místních komunit, selhala jejich udržitelnost po skončení projektu nebo spolupráce s vládou daného státu. V neposlední řadě se často objevují případy, kdy nad zájmy celku převáží zájem úzké skupiny lidí – například průmyslové lobby na straně dárců nebo na straně vládních úředníků z přijímacího státu. Velkými tématy současné rozvojové spolupráce jsou proto dobré vládnutí (good governance), transparentnost, zamezování korupci, kvalitní zacílení projektů a jejich trvalá udržitelnost.

Zdroj:

Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004, kapitola Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce

Některá fakta o vyspělých a rozvojových zemích

- Britští školáci utratí při cestě do školy a ze školy přibližně 17 miliard českých korun za sladkosti, brambůrky a chlazené nápoje.
- Lidé v Evropě a USA utratí ročně asi 17 miliard US dolarů za krmivo pro domácí zvířata (psi, kočky, rybičky atd.).
- Zároveň lidé ve vyspělém světě utratí dalších 33 miliard dolarů za prostředky a pomůcky na hubnutí.
- Na rozvojovou pomoc dávají bohaté státy ročně kolem 60 miliard dolarů.
- Poprvé v historii naší planety je na světě stejný počet obézních lidí jako lidí trpících podvýživou.
- Náklady spojené s odstraněním nejvážnějších příčin hladomorů se odhadují na 14 miliard amerických dolarů
- Přibližně 900 miliónů obyvatel naší planety trpí hladem a podvýživou.
- 40 procent dětí mladších 5 let trpí v rozvojových zemích hladem – asi 280 miliónů.
- Během této vyučovací hodiny (45 minut) na světě zemře přibližně 680 dětí na podvýživu či nemoci způsobené hladem.

Zdroje:
www.wpf.org
www.thehungersite.com
www.oneworld.org
www.concernfast.org

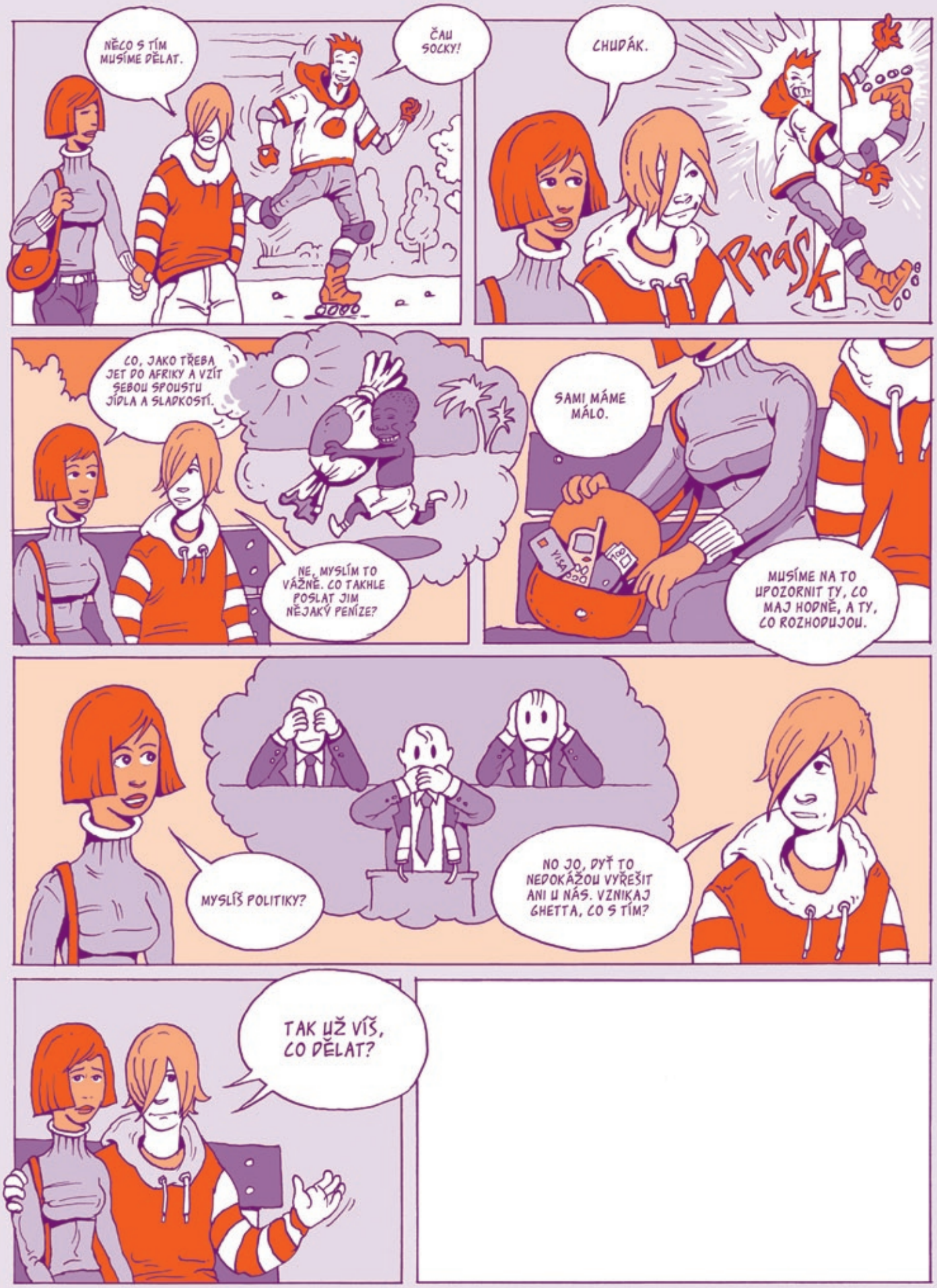
NĚCO S TÍM MUSÍME DĚLAT.
ČAU SOCKY!
CHUDÁK.
Prásk
CO, JAKO TŘEBA JET DO AFRIKY A VZÍT SEBOU SPOUSTU JÍDLA A SLADKOSTÍ.
NE, MYSLÍM TO VÁŽNĚ. CO TAKHLE POSLAT JIM NĚJAKÝ PENÍZE?
SAMI MÁME MÁLO.
MUSÍME NA TO UPOZORNIT TY, CO MAJ HODNĚ, A TY, CO ROZHODUJOU.
MYSLÍŠ POLITIKY?
NO JO, DYŤ TO NEDOKÁŽOU VYŘEŠIT ANI U NÁS. VZNIKAJ GHETTA, CO S TÍM?
TAK UŽ VÍŠ, CO DĚLAT?

AKTIVITA 9

Možnosti tu jsou…

Co potřebujeme:

Kopie 6. dílu komiksového příběhu, kopie možností, jak se zapojit

Předpokládaný čas:

40 min

Cíle:

Znalostní:

- Studenti porozumí různým možnostem, jak se zapojit do rozvojové spolupráce a porovnají je z hlediska osobních preferencí.

Dovednostní:

- Hledají ve skupině shodu ohledně preferencí navrhovaných řešení.
- Studenti navrhují (plánují) konkrétní možnosti, jak se mohou zapojit do řešení širšího problému.

Postojové:

- Studenti zváží a vyjádří svůj postoj k možnosti osobně se zapojit do rozvojové spolupráce a svůj postoj zdůvodní.
- Studenti na základě diskuze ve skupině vyjádří případně přizpůsobí své preference ohledně možných způsobů, jak se zapojit do rozvojové spolupráce.

ČAS 5 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 6. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.

ČAS 5 MIN

2. krok

Zadejte studentům, aby odpověděli na následující otázky:

- *Zapojil(a) bych se v budoucnu do rozvojové spolupráce? Jakou formou?*
- *Jaké jsou důvody, proč bych se do rozvojové spolupráce (ne)zapojil(a)?*

Na tyto otázky odpovídají studenti písemně.

ČAS 7 MIN

3. krok

Vyzvěte studenty, aby se seřadili na názorové škále od jednoznačně kladné odpovědi na první otázku po zápornou. Nechte dobrovolníky (případně vyberte) přečíst jejich stanoviska. Postupně vyzývejte k přečtení ostatní, kteří mají odlišný postoj.

ČAS 7 MIN

4. krok

Rozdělte studenty do maximálně pětičlenných skupin, tak aby se v každé sešli studenti s různými názory (např. Rozpočítání 1–5 v názorové škále). Rozdejte studentům texty o možném zapojení, do každé skupiny všechny texty.

Úkoly pro skupiny:

- *Seřaďte následují možnosti zapojení se od nejpřijatelnější po nejméně přijatelný.*
- *Uveďte vysvětlení pro své pořadí. Pokud nejste schopni dosáhnout společného konsensu, zaznamenejte argumenty pro odlišné postoje.*

ČAS 5 MIN

5. krok

Nechte skupiny prezentovat jejich závěry.

ČAS 10 MIN

6. krok

Vyberte nejpreferovanější formu a iniciujte diskusi, ve které budete plánovat konkrétní možnosti realizace.

AKTIVITA 9

Možnosti tu jsou…

ČAS 5 MIN

7. krok

Každý student pro sebe na konci hodiny zapíše:

- *Co bych byl pro snižování chudoby možná ochoten udělat.…*
- *Co udělám určitě….*

Odkazy na další zdroje:

Další informace o možnostech, jak se zapojit:

Webové stránky:

- www.varianty.cz
- www.inex.cz
- www.clovekvtisni.cz
- www.fors.cz
- www.fairtrade.cz
- www.ceskoprotichudobe.cz

Učební materiály:

- Společný svět – příručka globálního rozvojového vzdělávání. Varianty. Praha 2004

Možnosti tu jsou…

Možnosti zapojení se:

- **Fairtrade**
  Budu kupovat Fairtrade výrobky (kávu, čaj, kakao, atd). Tím podpořím konkrétní lidi, kteří danou věc vyráběli, mám jistotu, že výrobky jsou ekologické a kvalitní. Lidé, kterým to pomůže, nemusí být závislí na pomoci, ale mohou se spíše postavit na vlastní nohy. Mě to příliš nezatíží, budu mít kromě dobrých produktů i dobrý pocit. Naopak nebudu kupovat výrobky, u kterých vím, že při jejich výrobě byla porušována lidská práva.

- **Podpořím finančně projekt**
  Vyhledám rozvojový projekt některé nevládní organizace a podpořím jej finančně. Mám dost na vlastní život i volný čas a myslím si, že moje malá částka může někomu zásadně pomoct.

- **Zapojím se jako dobrovolník**
  Zjistím, které nevládní organizace by mohly chtít pomoci při jejich práci buď zde v České republice nebo v zahraničí. Myslím si, že bych můj prospěch by mohl spočívat v tom, že podpořím jejich činnost svými schopnostmi a alespoň nějakou prací.

- **Obrátím se na své zastupitele**
  Vzhledem k tomu, že největší možnosti něco změnit mají političtí zastupitelé, které si jako občané budeme volit, dám jim najevo svůj názor a své požadavky ohledně změny situace. Napíšu nebo společně s ostatními sdělím svým zastupitelům, co si myslím, že by Česká republika měla dělat pro naplnění rozvojových cílů a snižování chudoby.

- **Budu se zajímat a mluvit s ostatními**
  Vzhledem k závažnosti tématu si myslím, že je dobré, aby lidé o chudobě a podobných věcech přemýšleli. Budu se tedy více zajímat o to, co se děje v mém okolí, a to i za hranicemi České republiky a budu mluvit s ostatními o tom, co nás ovlivňuje a co ovlivňujeme my.

KOLIK UŽ MÁŠ OTÁZEK K MATURITĚ?
ŽÁDNOU, DYK NEBYL ČAS. TO, ČIM JSME SE ZABEJVALI, MĚLO VĚTŠÍ SMYSL.
TO JO. JÁ JSEM ZJISTIL, ŽE VĚCI JDOU DĚLAT, KDYŽ SE DO TOHO POŘÁDNĚ OPŘEŠ.
NO, ALE NENÍ TO JEN TAK. TAKY SE MUSÍ ČLOVĚK NĚCO NAUČIT. TŘEBA MLUVIT S LIDMA, PŘESVĚDČOVAT JE, DOBŘE ARGUMENTOVAT, CHÁPAT JEJICH NÁZORY A TAK.
NO, CO Z TOHO JÁ VLASTNĚ UMÍM? DOBŘE HLEDÁM NA NETU, TO JE FAJN, ALE JEŠTĚ SE MUSÍM NAUČIT SI V TOM UDĚLAT POŘÁDEK A TAKY TÍM TŘEBA INSPIROVAT OSTATNÍ.
NO, ALE KDE SE TOHLE NAUČÍME? JÁ DOUFÁM, ŽE VE ŠKOLE.
NO JO, ALE DYŤ SE MUSÍME UČIT NA MATURITU...
TOUST

AKTIVITA 10

Z mého pohledu

Co potřebujeme:

Portfolia studentů, kopie 7. dílu komiksového příběhu

Předpokládaný čas:

45 min

Cíle:

Dovednostní:

- Studenti reflektují a posoudí, jak probíhalo jejich vlastní učení o tématickém celku „chudoba“.
- Studenti formulují cíle pro jejich další učení.
- Studenti si na základě srovnání s názory ostatních uvědomí nově nabyté znalosti a dovednosti.

Postojové:

- Studenti porovnají na základě svých výstupů shromážděných v portfoliu, zda změnili své názory a postoje k probíraným tématům.

ČAS 10 MIN

1. krok

Nechte studenty, aby si přečetli 7. díl komiksového příběhu. Pokud budou chtít, nechte jim prostor, aby se k příběhu vyjádřili.
Vyzvěte k rekapitulaci příběhu Bohouše a Dáši.

- *Zdál se vám příběh reálný?*
- *Co vás nejvíce pobavilo?*

ČAS 5 MIN

2. krok

Sestavte společně se studenty program, který jste v rámci tohoto tématu absolvovali (připomeňte si a zapište sled aktivit).

ČAS 35 MIN

3. krok

V této části vám předkládáme otázky pro studenty. Zvolte si nejvhodnější formu vzhledem k vašim zkušenostem s danou skupinou studentů. Otázky můžete zadávat jednotlivě či najednou, studenti reagují písemně nebo ústně. Různé názory diskutujte. (Doporučujeme alespoň část udělat písemně.)

1. *Která aktivita mě nejvíce bavila a proč?*
2. *Ve které jsem se toho nejvíce naučil (nejde jen o informace)?*
3. *Kterou aktivitu bych nejraději doporučil upravit (něco přidat, ubrat, udělat jinak)?*
4. *Které formy práce při hodinách mi nejvíce vyhovovaly?*
5. *Změnil se můj postoj k nějakému konkrétnímu problému (chudoba, rozvojová pomoc, fair trade, …)?*
6. *Co bych se o dané problematice chtěl dál dozvědět nebo naučit?*

Bohouš a Dáša
proti chudobě

© Člověk v tísni – společnost při České televizi, o. p. s.
Praha, únor 2006

Materiál je finančně podpořen
programem zahraniční rozvojové pomoci ČR.

ISBN 80-86961-09-5

CZECH REPUBLIC
DEVELOPMENT COOPERATION